

16589

ԿԱՅԾԱԿ ԲԱՆԻՈՐԵԱՆ

ՎՐԷԺԻ ՈՒԽՏԱԻՈՐՆԵՐ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Զորս Արարուածով

ՏՊԱՐԱՆ ԱՍՊԱՐԻԶԻ

Ֆրէզնօ, Բալ.

1918

891.99

Բ-27

- 891. 99

P- 27

01 JAN 2009

00 DEC 2011

ԿԱՅԾԱԿ ԲԱՆԻՈՐԵԱՆ

ՎՐԷԺԻ ՈՒԽՏԱԻՈՐՆԵՐ

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Զորս Արարաւածով

Տպարան «ԱՍՊԱՐԷԶ»Ի

ՖԻԷԶՆՕ, ՔԱԼ.

1918

16589

01.03.2013

08 DEC 2011

23450

ԿԱՅԾԱԿ ԲԱՆԻՈՐԵԱՆ

215 9002

ՆՈՒՐԱԾ
ԱՆՁՈՒԳԱԿԱՆ ՀԵՐՈՍ (ՎԵՐԵԱՆ)

ՔԵՆՈՒՄ ՅԵՇԱՏԱԿԻՆ

1918

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ե Ր

ՍՕՍԷ — Մանկամարդ դիւցազնուհի մը
ԿԱՐՕ — Սօւէի եղբայրը
ՍԵՐՈՔ — Սօւէի հայրը (*Մահամէրձ*)
ՇԱՆԹ — 9—10 տարեկան քեռած պատանի մը
ԿՈՅՐ — ԱՇՈՒՂ
ՏԻԿ. ԼԻԼԻ — Միսիոնարուհի մը
ՊՐՆ. ԺԱՆ — Միսիոնար մը
ՎԱՀԱՆ — Խմբապետ մը
ՄԻՀՐ — Երկրորդ խմբապետ մը
ՏԷՐ ՇՂԱՅ — Քսեանայ մը
ՍԱՀԱԿ — Մատնիչ մը
ՀՐԱՅՐ — Կամաւոր Զինուոր մը
ՕՍՄԱՆ — Ժամտարմ մը
ԱԼԻ—ԷՆՎԷՐ — Թիւրք փաշայ մը
ՐԻԶԱ — Փաշայի սպասաւորը
Ա. ոստիկան, Բ. ոստիկան, Նաև 7—8 Հայ երի-
տասարդներ — վրէժի ուխտաւորներ:

(Ողբերգութիւնը տեղի կ'ունենայ 1916ին,
 Հայաստանի մէջ)

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

Տեսարանը կը ներկայացնէ ամայի և աւազուտ
անապատ մը, ուր կ'երևին մեծ ու պզտիկ մեռած
և կիսամեռ դիակներ: Կէսօր է:

Տ Ե Ս Ի Լ Ա.

(Սօւէ ցնցոտիներով հաղուած, մաղերը ցըր-
ւած, երկիւղալի տեսարան կուգայ, մի բոպէ կը
չրջի դիակներու շուրջ, կը նկատէ իր մօր դիակը
սարսափահար կը բացազանչէ, ցած բայց սրտա-
ճրմիկ ձայնով):

ՍՕՍԷ.— (դողալով) Աստուած իմ, ի՞նչ կը
տեսնեմ — օ՞, մա՛յրս, մայրս մեռա՛ծ: Օ՛Ֆ:
 (Մօր դիակի վրայ կանգնած, դէպի վեր նայե-
լով) Աստուած իմ, ի՞նչ է այս: (Կը դառնայ
մօր) Մայրե՛կ, մայրե՛կ, ինչո՞ւ չես շնչեր, ին-
չո՞ւ չես գրկեր. վե՛ր նայէ՛ աղջկանդ կմախացած
դէմքին: Մա՛յր, ե՛լ ոտքի ու տա՛ր ինձի տուն:
 (Մօր գլուխը գրկին մէջ) Ո՛վ Փրկիչ, չարժէ՛,
 չարժէ՛ մոգական դաւադանդ: Ինչո՞ւ կը մնաս
լուռ հանդէպ այս անօրինակ եղեռնին. բռէ՛, դիս
ինչո՞ւ թողուցիր անմայր ու անաղաչտպան: Միթէ՛
 քեզի երկրպագող մը չէի՞: Գիշեր և ցօրեկ ծնկա-
չոք աղօթած եմ, ու ջերմագին հաւատացած դօ-
րութեանդ, արդարութեանդ: (Կը հեծեծէ մինչ
 քիչ մը անդին կը տնքայ Սերոբ, Սօւէ անմիջապէս
 կը նայի հօր կողմ, կը նկատէ հօր մահամէրձ
 մարմինը, կը կանգնի հօր մօտ) Ո՛հ, հա՛յրս ալ

մեռած : (Ծուռնկի վրայ) Հա՛յր , եւ քու աղջկիդ քեզ կը փնտոէ , քու պաշտպանութիւնդ կը հայցէ . . . Ա՛խ , ի՞նչ ընեմ , ո՞ւր երթամ : Հա՛յր , ե՛լ մի՛ քնանար այս անպաշտին մէջ . եւ երթանք տուն ապրինք ու մեռնինք հոն . ա՛խ , սիրելի մայրըս մեռած է , հայրի՛կ . . . :

ՍԵՐՈՒՅ .— (Գլուխը կը վերցնէ , շեշտակի կը նայի Սօսէի . գլուխը շարժելով) Աղջի՛կս , Սօսէ՛ , ես ա՛լ չեմ կարող վերադառնալ . ես ալ չեմ կրնար քեզ պաշտպանել : Օ՛Ք , ո՛չ , ո՛չ , բայց կը պատուիրեմ , կաղաչեմ որ այստեղ երկար չմնաս : Ո՛հ , այստեղ հոգէառ սատանաներու վաթանն է : Գնա՛ , փնտոէ՛ մօրդ դիակը ու դայն ալ համբուրէ՛ , եւ փախի՛ր շա՛տ հեռուն , փախի՛ր (չնշասպառ) եւ տեսածներդ ողջերուն պատմէ :

ՍՕՍԷ .— Ա՛խ , հայր , բայց որո՞ւ պատմեմ . ալ ողջ մարդ մնա՞ց , ալ շնչող էակ կա՞յ մեր արիւնտու երկրի մէջ , երբ դուն քու հսկայ գըլլիսդ բարձրած կը քնանաս , հա՛յր . . . :

ՍԵՐՈՒՅ .— (Հեալով) Զաւակս , Սօսէ , հսկայ ու երբեմնի անյաղթ բազուկներս անդօր են այլ ես . բայց մի՛ մոռնար , հաւատա՛յ որ այս բազուկներս (կը վերցնէ) հարիւրաւոր դադաններու պիղծ արիւնովն են ներկուած : Ա՛խ , սակայն վերջապէս ուժասպառ եղան : Գնա՛ , բայց մի՛ յուսահատիր եւ մի՛ լար , եթէ ես ինկայ այստեղ , դեռ կան շատեր որ կը լուծեն մեր վրէժը ու կը պաշտպանեն քեզ : (Կերերայ) :

ՍՕՍԷ .— (Շուռնչ մը առնելով) Բայց ո՞ւր է եղբայրս Կարօն , միթէ՞ ա՞յն ալ սպաննուած է , միթէ՞ ա՞յն ալ կը քնանայ առանց ձեր վրէժը լուծելու : (Արտասուալից աչքերով) Հա՛յր . . . :

ՍԵՐՈՒՅ .— Ձէ՛ , չէ՛ , Սօսէ , անկարելի այդ , ես

կը հաւատամ որ այս լոպէին վրէժի կարմիր դըրօշը բարձրացուցած , կոխկռտելով դադաններու դիակները մեզի կը փնտոէ , իր նահատակ ցեղի նշխարները կը փնտոէ : Օ՛Ք , Սօսէ , մնա՛ս բարով : (Կը մեռնի) :

ՍՕՍԷ .— (Կէս ոտքի ձեռքեր բաց դէպի հայրը) Հանգիստ քնի՛ր , ո՞վ սիրելի հա՛յր , ահա՛ կը հեռանամ քեզմէ՛ առանց դիակը թաղելու , ահա կերթամ կը պատմեմ արար աշխարհի , կերթամ կը պատկերացնեմ այս դարհուրելի տեսարանը բոլոր ողջերուն , ու կը պոռամ «Վրէ՛ժ , վրէ՛ժ» եւ միայն վրէժ կը պահանջեմ : (Դէպի աջ քալելով կը տեսնէ Հայ տղայ մը , կը մօտենայ) Օ՛հ , ի՞նչ տեսարան է այս , ի՞նչպիսի դժոխք , (ձեռքը ձախտին դնելով) Օ՛ , դուն ո՞ղջ ես , Հայ տղայ . (ձեռքը բռնելով) ի՞նչպէս եկար հոս :

ՇԱՆԹ .— Դուն իմ մայրս ես , չէ՞ : Ինչո՞ւ չես պաշտպաներ զիս , հոս ալ զիս մոռցար ու չես սիրեր : Գոնէ պուտ մը ջուր տուր :

ՍՕՍԷ .— (Ծնրադրած) Ա՛խ սիրելի նշխարս , մայր լինելու բախտը ունեցած չեմ , ես քու քոյրդ կըլլամ եւ ու քեզ կը պաշտպանեմ : (Ոտքի) Ե՛լ , Ե՛լ ոտքի եւ , (կը վերցնէ) որ երթանք քանի գիշեր չէ տակաւին : (Ու կը քալեն քանի մը քայլ դէպի աջ) :

ՇԱՆԹ .— Քոյրիկ , գիտե՞ս թէ՞ մայրս ո՞ւր է այժմ :

ՍՕՍԷ .— (Ակամայ ժպտելով) Ո՛չ . դուն գիտե՞ս թէ՞ ո՞ւր է ան :

ՇԱՆԹ .— (Ուտերը թօթուելով) Ո՛չ , չեմ գիտեր . ա՛խ մայրս շատ եմ կարօտցեր :

ՍՕՍԷ .— Սիրունս հապա ի՞նչոք եկար հոս միս միակ :

ՇԱՆԹ.—(Աչքերը ճմլելով) Երկու սև հագուստով մարդեր մեր տունը եկան ու մայրս տարին, երբ ես լացի, զիս բռնեցին դուռնէն դուրս նետեցին, մայրս ալ շատ լացաւ, բայց անդուծները մտիկ չըրին:

ՍՕՍԷ.—(Չորս կողմը նայելով) Բայց հայրդ ո՞ւր է:

ՇԱՆԹ.— Երբ մայրս բռնութիւնով դուռնէն դուրս հանեցին, հայրս իր մեծ սուրը քաշեց, մէկ սև զգեստով մարդ մը մորթեց, բայց մեկաշներն ալ հայրս մորթեցին աչքիս առաջ: Ալ ուրիշ բան չեմ գիտեր: Պուտ մը ջուր, (կըլլայ) պուտ մը ջուր տո՛ւր:

ՍՕՍԷ.— Ա՛խ, սրտիդ մատաղ, մի՛ լար. այդ աղամանդ արցունքներդ մի՛ թափեր (կը սրբէ) այստեղ ջուր չկայ — քալէ, (քայլ մը ես կառնեն) տե՛ս այս դիակները ասոնք բոլորն ալ մեր մայրերն ու հայրերն են բայց ասոնք բոլորն ալ անչընչացած և կամ ուժասպառ են. դուն ողջ մնացի՛ր ու մեծցի՛ր որ լուծես այս անմեղ նահատակներու վրէժը: Այո՛, այս վեհ գաղափարով պէտք է մեծնաս, (բոպէ մը լուռ):

ՇԱՆԹ.— (Դէպի ձախ նայելով) Օ՛, քոյրի՛կ, տես հոս, սև զգեստով մարդեր կան, գրկէ զիս և մի՛ տար անոնց: Ո՛հ, տէ՛ր Աստուած (ու կախի աղօթել) «Հայ մեր որ յերկինս ես. ...»:

ՍՕՍԷ.— (Կը նայի դէպի ձախ կը նկատէ մարդեր, յետոյ վեր:) Ո՛վ Աստուած չանթահաբէ՛, քարացո՛ւր այս գիշատիչ գաղանները, այս մարդակեր շունները, ով փրկիչ. ալ չե՞ն բաւեր այսքան զոհեր, (կը գրկէ Շանթը: Ներս կը մտնեն երկու ոստիկաններ մտրակներով, կը կանգնին Սօսէի և Շանթի մօտ — մինչ Սօսէ կէս գրկած

Շանթ — կուզէ դէպի աջ երթալ):

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ.— (Ձեռքով) Ո՞ւր, կանդ ա՛ն, դուն պէտք է հասկնաս վերջապէս որ մեր ձեռքէն կարող չես պրծելու, (սպառնական) Ըսէ ո՞ւր կից եկար և ի՞նչ կը փնտռես հոս:

ՍՕՍԷ.— (Կանգնած աներկիւղ) Ո՞ւր կից եկայ, իրա՞նք որ ես ալ չեմ գիտեր, բայց թէ ի՞նչ կը փրնարեմ, ևս գիտեմ, այո՛ գիտեմ, մայրս, հայրս ու եղբայրս, ո՞ւր են անոնք, ինչո՞ւ սպաննեցիք զանոնք, անխիղճներ:

Ա. ՈՍՏԻԿ.— (Ծիծաղելով) Անոնք «հող էին հող դարձան» բայց լաւ գիտցէք որ դուք ալ հող կը դառնաք, եթէ երբէք չարունակէք այսպէս: Դուն պէտք է անմիջապէս կրօնափոխ ըլլաս ու մեղի ընկերանաս: Հասկցա՞ր: (Շանթ վախէն կը դողայ):

ՍՕՍԷ.— (Մեկուսի) Աստուած իմ, ի՞նչ աններկի յանցանք. օ՛ր ինչ տխմար ու սնամէջ գաղափար և ի՞նչ սէր դէպ այս դաժան կեանքը (Ոստիկանին) Ո՛հ, ո՛չ կրօնափոխ, ոչ ազգութաբացող, ոչ ալ այս դաժան կեանքով կուգեմ ապրիլ, ո՛չ ալ ձեզի կընկերանամ, կարող էք ընել ամէն ինչ որ կը ցանկաք. բայց գիտցէք, որ ես ամէն բանէ առաջ պատուախնդիր հայ աղջիկ մըն եմ: (Ոստիկաններ աւելի կը մօտենան):

Ա. ՈՍՏԻԿ.— (Ժպտելով) Ա՛, գիտես թէ ո՞վ սպաննեց քու հայրը (Շանթին):

ՇԱՆԹ.— (Աչքերը լալն բացած) Այո՛, այո՛, գիտեմ դո՛ւն, դո՛ւն...

Ա. ՈՍՏԻԿ.— Օ՛, եա՛, ևս սպաննեցի քու հայրըդ, լաւ կը յիշես...

ՇԱՆԹ.— Բայց ես երբ մեծնամ, երբ սուր ունենամ, ես ալ քեզ պիտի սպաննեմ ու քու տղադ

պիտի թողում առանց հօր:

Ա. ՈՍՏԻԿ. — (Աչքերը խոփոս) Վա՛յ, լա՛ճ վա՛յ, դեռ քանի՞ տարու ես և ինչ բաներ ընել կը մտադրես, հիմակ քեզ ալ կը յօշոտեմ, անխնայ ծի լամուկ, հա՛...:

ՍՕՍԷ. — Ե՛յ կրնաս ընել ամէն բան այժմ. բայց դիտցած եղի՛ր որ օր մը, շատ մօտիկ օր մը, առնապատենու այս վառող աւազներու վրայ հաղաւոր անմեղ նահատակներու թափած արիւնը պիտի պոթկայ վե՛ր, պիտի հրարիւն լեռներ: Ախ այն տունն, ա՛խ այն ժամանակ: (Շունն է մը կանոնէ): : : : :

Բ. ՈՍՏԻԿ. — Ե՛յ, այն ժամանակ, ի՛նչ պիտի պատահի (ծիծաղ):

ՍՕՍԷ. — Ա՛խ, այն ժամանակ քար քարի վրայ չպիտի մնայ, ու չլուծած, արիւնաթաթախ դիակները յարութին պիտի առնեն, ու հրեղէն ձիերու վրայ նստած «Վրէ՛ժ, վրէ՛ժ» պիտի դուռն:

ՇԱՆԹ. — Ես ալ պիտի պահանջեմ հօրս մօրս վրէժը այն ժամանակ: (Ոտիկանները դետին կը զարնեն Շանթը որ կը մեռնի):

Ա. ՈՍՏԻԿ. — Սատկէ՛ դուն ալ, լաճ, որ վրէժով կը սնանիս:

ՍՕՍԷ. — (ձիւ մը արձակելով կը փախչի դուրս)
Ա. ՈՍՏԻԿ. — Կեցի՛ր, անդգամ աղջիկ, ո՛ւր, դէպ ո՛ւր կը փախչիս, հա՛, ազատելու համար: (Կը խնդայ):

Բ. ՈՍՏԻԿ. — (Ժպտելով) Հա՛, հա՛, հա՛, փախաւ ան, բայց մինչեւ ո՛ւր: Հիմակ դարձեալ մեր ձեռքերուն մէջն ես. (իր ընկերոջ) ինծի նայէ՛ ասիկա լաւ պատեհութիւն է որ մենք մի քիչ աւար ընենք, այս մեռածները կողոպտելով. . .

Ա. ՈՍՏԻԿ. — Օ՛, լաւ է, շատ լաւ, ուրեմն ըս-

կըսինք (Կսկսին կողոպտել խուզարկելով դիակները, կը գտնան մետաղ, դրամ զարդեր՝ հայլն):

Ա. ՈՍՏԻԿ. — Բաւական է եկո՛ւր այստեղ, (կը նստին):

Ա. ՈՍՏԻԿ. Տեսա՞ք այս չքեղ զարդարանքները (ցոյց կուտայ) և այս կարմրուկ ոսկիները, ի՛նչ հրաշալի են: (Ուրախ):

Բ. ՈՍՏԻԿ. — Այո՛, հրաշալի են նամանաւանդ որ առանց կաթիլ մը քրտինք թափելու ստացանք, (զարմանքով) Եղբա՛յր, մենք ալ կաշխատինք, սա հայերն ալ չգիտեմ թէ անոնք ի՞նչպէս կը շահին առատ դրամ որով կրնան պծնուիլ այս կարգի թանկ զարդերով. իրապէս մի գաղտնիք է այս:

Ա. ՈՍՏԻԿ. — Ոչ մի գաղտնիք, ատ իրենց ճակտի («հալը») քրտինքի արդիւնքն է, մենք տաճիկներս, աւելի ճիշդը, — օսմանցիներս — ինչո՞ւ անկուտ ու անզարդ ենք գիտե՞ս:

Բ. ՈՍՏԻԿ. — (Ընդհատելով) Ձէ, ինչո՞ւ...:

Բ. ՈՍՏԻԿ. — Որովհետեւ գործելու անընդունակ ենք և չենք վարժուիր աշխատելու — ահա՛՞ դադարիքը: Հիմակ հասկցա՞ր . . .

Բ. ՈՍՏԻԿ. — Լաւ. հասկցայ (դէպի աջ նայելով) բայց կարծեմ ձայն մը կուզայ սա կողմէն, (ցոյց կուտայ):

Ա. ՈՍՏԻԿ. — Ի՞նչ պիտի ըլլայ, կիսամեռ հայեր կը տնքան կամ խելագարներ իրենց զաւակներուն կը պոռնան, ուրիշ ի՞նչ կրնայ պատահիլ:

Բ. ՈՍՏԻԿ. — Ձէ՛, չէ՛, այս ոտքի ձայնի կը նըմանի, թէ և դանդաղ նաեւ տաղի ձայն ալ կը լըսեմ կոր:

Ա. ՈՍՏԻԿ. — (Ծիծաղ) Ո՛հ գուցէ անոնք — Հայերը՝ մեռած վիճակով իսկ կերպեն, (զարմանքով) իրա՛ւ որ, ես կը զարմանամ այս ցեղի տո-

կունութեան վրայ, բնաւ յուսահատիլ, ընկճը-
ւիլ չեն գիտեր. այո՛ կը մեռնի, բայց ժպտը ե-
րեսին հող կը մանէ, իրապէս այս է հայ կոչուած-
ները: Առիւծի սիրտ ու ամուր հոգի մը ունին, որ
ոչ ջարդելով կը լմնան և ո՛չ ալ աքտորելով, կը
վերջանան, (մտածելով) բայց ինչ որ ալ ըլլայ
մեր պարտքն է կատարել այն բոլոր հրամանները
որ կուգան Ստամպոլի պալատէն, և քանի որ
մեր գործին ալ կուգայ — այսինքն անոնց դրամ-
ները, զարդերը այսպէս (ցոյց կուտայ) նամա-
նաւանդ վարդի նման աղջիկներ՝ մեզի կը մնան
ու կը վայելենք...

Բ. ՈՍՏԻԿԱՆ. — (Հաւանելով) Այդ լաւ է, ու
հրաշալի. բայց սա ձայնը աւելի կը մօտենայ.
Ել, ել մի կողմ քաշուինք ու գիտենք զալիքը:

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ. — Շատ լաւ: (Կը պահուրտին
ձախ կողմ՝ անտեսանելի կերպով): Ու քիչ վերջ
ներս կը մանէ Կոյր Աշուղ ձախ ձեռքով բռնած
իր լարաւորը՝ կը չրջի դէս ու դէն երկիւղալի.
վերջապէս ձեռքը դնելով մեռած գիտիկի մը վրայ
կը շօշափէ, ու կը համոզուի որ իր փնտռած նըշ-
խարներն են:

ԱՇՈՒՂ. — (Բոպէ մը լուռ, յետոյ գէպի եր-
կինք) Օօֆ. (կը լարազարնէ եղանակով).

«Ան խաւարը իմ ընկերն է անբաժան,
Ես չգիտեմ, ի՞նչ բսել է պայծառ օր.
Բայց այս օրուայ խաւարն է խոր հոգեհան,
Դիակները փսփսում են ահաւոր,
Եւ պատմում են իրենց ցաւերն անպատում,
Որից Աստուած գուցէ դողայ երկնքում:

Տառապանքի սուգ ու սէր ինձ ընկեր,
Մարդ չմնաց իմ արիւնոտ վաթմանում.
Լուռ են չուրջս լեռներ, ձորեր, չիրիմներ,

Լոկ քամին է կողկողալին մրմնջում,
Դուք պատմեցէք ձեր ցաւերը անպատում,
Որից Աստուած գուցէ դողայ երկնքում:

Անցիր հանդարտ չիրիմների վրայից,
Հողի տակ ալ թշուառները քուն չունին.
Շարան, շարան հողաթմբի խորքերից,
Խօլ մրմունջը գուցէ լսես ցաւադին.
Երբ այսքան ցաւ ու արիւն կայ աշխարհում,
Դահ էլ պէտք չէ և ոչ Աստուած երկնքում:
Խօսի՛ր քնա՛ր, արար աշխարհ թէ լո՛ւի,
Յաւի, արեան տառապանքի լուռ ծոցում
Կոյր աշուղը հառաչանքի պարտք ունի,
Թշուառութեան ու անէծքի վայրերում.
Այսքան չարիք թէ մոռանան մեր որդիք,
Թող ողջ աշխարհ հայուն կարգայ նախատինք:

Այս րոպէին քաֆստոցէն տեսարան կուգան ու-
տիկանները կը կանգնին կոյր աշուղին մօտ:

Ա. ՈՍՏԻԿ. — (Կոպիտ ձայնով) Է՛յ, կուրացած
մարդ, ի՞նչ կը փնտռես հոս ու ի՞նչ երգ է որ կեր-
պես: Դեռ չ'համոզուեցա՞ր թէ քու ցեղիդ ալ բան
չ'մնաց, դեռ չի հասկցա՞ր ու չըզգացի՞ր որ եր-
կու աչքերդ հանում են ու մնացած են կոյր: (Կը
մտրակէ):

ԱՇՈՒՂ. — (Անսխալ) Այո՛, այո՛, հազար ան-
գամ այո՛: Գիտեմ որ իմ զաւակներս անխիղճ կեր-
պով սպաննեցիք, աքտորեցիք. լաւ գիտեմ որ իմ
աչքերուս լոյսը առիք, այո գիտեմ նաեւ որ, հէնց
այստեղ իմ հազարաւոր նահատակ զաւակներուս
գիակներուն վրայ կը խայտաք, բայց սա՛ ալ ու-
րոշ, հաստատ գիտեմ ու համոզուած եմ որ դուք
չի կրցաք և չէք կրնար, բնաջնջել իմ ցեղը, ո՛չ.
քարեր, լեռներ, ապառաժներ կը բողբոջեն, կընդ-
վրդին իմ քնարիս հետ միասին: (Կսկսի երգել ե-

դանակով) :

Դիակները վիշտը լացի ու ցաւեր,
Քանի՜ դարեր լոկ ողբ ու սուգ ենք ասում
Այժմ անէծք դահճներին մարդակեր

Վրէ՛ժ միայն լոկ վրէժ եմ պահանջում :

Ա. ՈՍՏԻԿ. — (Մտրակով կը դարնէ մի քանի ան-
գամ) Լսի՛ր, խելագար ու ցնդած մարդ :

ԱՇՈՒՂ. — Դուք կուզէք սպաննել զիս հո՞ւ.
լաւ, բայց զիտցէք, հո՞ն ուր ձեզի կ'սպասեն ար-
դէն : Ո՛հ, մօտ է : «Մէկի տեղ հարիւր»ի սրբազան
օրը—դատաստանը մօտ է :

Բ. ՈՍՏԻԿ. — (Սպառնական) Սո՛ւս, թշուառա-
կան, անիծա՛ծ, խելագա՛ր դեռ այդ սնամէջ միտ-
քերով ու վերացական գաղափարներով կապրիք,
դուք ո՛ւր էք և ինչե՛ր կերպէք : (Կը մտրակէ) :

ԱՇՈՒՂ. — (Դէպի երկինք) Ո՛վ վրէժի Աստ-
ուած, ո՛վ Նեմեսիս... բազկատարած կանգնած
եմ հազարաւոր լլկուած, խոշտանդուած ու ան-
պատուելած դիակներու քով : Ո՛վ Վարդաններու,
Հայկերու, Համազասպներու վրիժառու ու անա-
չառ Վահագն Հայոց : Ա՛լ բաւական է որքան զո՛-
հեր տուինք, որքան արիւն թափեցինք : Ո՛հ, մի՛
ուշանաք վրէժի շանթե՛ր. . . :

Ա. ՈՍՏԻԿ. — Քու խօսածներն ալ բաւական են :
Քալէ՛ մեզի հետ զոհերուդ հաշիւ տալու. քալէ՛
մեզի հետ վրէժ պահանջելու, հոն ուր կը քնանան
քու վրէժառու Աստուածներդ : (Ձեռքն քաշե-
լով կը հանեն դուրս Բ. Ոստիկանը խնդալով կը
մտրակէ :

(Բոպէ մը այնքան լուռքեմէ վերջ կը մտնեն
Տիկ. Լիլի յետոյ Պրն. Ժան. երկու հոգի միաս-
նաբար և միսիոնարուի) :

ՄԻՍԻՈՆԱՐՈՒ ՀԻ — ԼԻԼԻ. — (Չորս կողմ դիակնե-

րուն կը նայի. կը դառնայ Պրն. Ժանի) :

ԼԻԼԻ. — Տե՛ս, (ցոյց կուտայ) այս նահատակնե-
րը (դէպի վեր), ո՛վ Աստուած ո՛ւր ևս, ո՛ւր ևս
նստած, որ կը ծիծաղիս ու կը հեզնես այս արիւ-
նոտ նահատակները (հառաչ մը) Արդեօք անդո՞ւթ
ևս ո՛վ փրկիչ... (Ժանին) Նայէ՛ սա դիակներուն.
ո՛հ սարսափելի է ու ցաւատանջ. քալէ՛, քալէ՛
զուլումի, արիւնի ճանապարհներէն, ամէն մէկ
քայլափոխիդ կը հանդիպիս դիակներու, լլկուած,
կիսամերկ հայ աղջիկներու : (Ձեռքը ճակտին) 15
երկար տարիներ մենք ապրեցանք այս տարա-
բախտ երկրին մէջ, և սակայն այսքան երկար ու
ձիգ ժամանակուան ընթացքին միայն, սպանու-
թիւններու, բռնարարութիւններու, չարչարանքնե-
րու, զրկանքներու, անվերջանալի ու աննկարա-
գրելի տառապանք միայն տեսանք : Ա՛խ, սոսկալի
են ասոնք, սոսկալի՛ : (Հեռուն կը նայի) : Նայի՛ր
չորս կողմ, ի՛նչ հրաշալի տեսարաններ, ի՛նչ տա-
ճարանման լեռներ, բնութիւնը իր ամբողջ զօրու-
թիւնը ու պերճութիւնը շոյալի է այս Հայաստան
կոչուած երկրին, կարծես, բայց հազար ախոո՞ս
որ մարդ այս դրախտանման երկրի մէջ միշտ կը
հանդիպի մեռածներու, լլկուած դիակներու մի-
այն (չունչ մը կը քաշէ) : Ո՛հ, քամբախտ ժողո-
վուրդ. ծերեր իրենց լացող աչքերով, անմեղ մա-
նուկներ իրենց արդար չրթունքներով, աղջիկներ
իենց անբիծ կոյսի պսակներով ինչե՛ր, ինչե՛ր
կը պատմեն, բռնարարութիւններու ի՛նչ սրտաճմլիկ
պատմութիւններ, կը պատմեն, այո՛, պատմու-
թիւններ՝ որոնց մէջ կը տեսնես արի ցեղի մը աշ-
խատասիրութիւնը, յառաջադիմելու ընդունակ,
զարգանալու ու բարգաւաճելու հրաշալի ձիւրքեր
ու տաղանդներ, բայց՝ դժբախտաբար, միշտ կը

քաղն դէպի բնաջնջում, դէպի անդունդ: Ա՛խ, (քայլ մը կառնէ) կը տեսնես վայրագօրէն յօշոտուած այս անթաղ դիակները, այս բռնաբարուած հայ աղջիկներու կապուտցած մարմինները (ծընկաչօք) որոնց ճակատներու վրայ գրուած է հայ ցեղին կրած տառապանքին պատմութիւնը: Ա՛հ, սոսկալի ու դաժան է այս կեանքը... քալէ՛ (ոտքի), քալէ՛ փախչինք այս զուլումի աշխարհէն...:

ԺԱՆ.— (Միութարական թոնով ձեռքը անոր ուսին) Ա՛խ, Լիլի, դուն պարապ տեղը կը յուզուիս ու կը յիշես այս ամենադժբախտ Ժողովուրդի թշուառ ու անտէր զոհերը, հանդարտէ ու ինձ մտիկ րէ՛ որ պատմեմ րան մը, որ թերես քեզի համար ալ անյայտ է: Ես զարմանալով կը հիւանամ այս հալածուած, բայց արի Ժողովուրդի հոգեկան անօրինակ ըմբռնումի ու կոքովի առնականութեան յատկութեանց, որ հակառակ թիւրք ու պարսիկ ապերախտ ազգերու թշնամական կեցուածքին, որ հակառակ քիւրտ և ռուս (մօսկօֆ) սանձարձակ հալածանքներուն զարձեալ կը սիրեն այս երկիրը, երկրին հոգն ու ջուրը, ու զարձեալ՝ այս անթիւ նահատակներու վրայ կանդնած իրենց պատիւը, կրօնքը և ազգութիւնը կուզեն պահել, կը տեսնես ինչ հրաշալի կեցուածք ու անքակտելի հաւատք մըն է այս դէպ իրենց կրօնքը և դէպի իրենց երկիրը: (Մտածելով) Մինչդեռ, շատ մը ուրիշ զօրաւոր ցեղեր, ազգեր չի կրնալով տոկալ այս կարգի սոսկալի կեանքերու տեղի են տուած, և վերջացած են արդէն: Բայց այս Ժողովուրդը, այս Ժողովուրդը...

Լիլի.— Այո, ճշմարիտ ես, այո. ապրելու տենչը է մեռած անոնց համար «չկայ հայ ա-

նոնց հայրենիքի»... այո, անոնք կուզեն ապրիլ հոս, կուզեն մեռնիլ հոս, իրենց մայր երկրի մջ. ախ պիտի խնդրեմ բոլոր ազնիւ սիրտերուն, որ օգնեն այս ցեղին ամէն կերպ, ազատելու համար այս տառապանքէն: (քայլ մը)

ԺԱՆ.— (Միամիտ) Լիլի՛, բայց զարմանալի մի բան կայ որ հանելուկ է ինձ համար տակաւին: Լիլի.— Ի՞նչ:

ԺԱՆ.— Ես լսած եմ ու կարդացած եմ թէ այս Ժողովուրդը շատ հարուստներ ու հերոսներ ունի. ապա ուրեմն ինչո՞ւ հարուստները չեն կարեկցիր իրենց արիւնհակիցներուն, մեղմացնելու համար այս տառապանքը, չքաւորութիւնը ու հերոսները՝ և պաշտպանել իրենց պատիւը, ինչքը, կեանքը եւայլն:

Լիլի.— (Համոզուած) Արդարեւ կան հարուստ հայեր, սակայն՝ անոնց քանակը պզտիկ է, բայց ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ընթացքը զտառապարտելի մի արարք է, ու ես կը հաւատամ որ ապագայ հայ պատմագիրը անոնց անունները սե տառերով պիտի արձանագրէ, եթէ տակաւին շարունակեն մնալ անտարբեր, բայց երբ ականարկ մը կը նետենք այս Ժողովուրդի պատմութեան վրայ, այն ատեն պիտի տեսնենք հազարաւոր դիւցազնական զըռուազնիւր ու հազարաւոր հերոսներու անուններ, որոնք պատիւ բերին իրենց ցեղին, որոնք փրկեցին հայ աշխարհը բնաջնջումէն: Այս ցեղը, իր գոյութեան օրէն իսկ, ունեցած է անհարկութեամբ միներ, կոռւած է պարսից կռապաշտ բռնակալութեանց դէմ, ու կոռւած է ու կը կոռուի թիւրք բարբարոսութեան դէմ: Աւելին կայ. այս արհաւիրքի սոսկալի օրերուն մէջ իսկ դէն ի ձեռին կը կոռուի Անդրանիկներու, Վարդաններու, Մուրա-

ներու, Համադասարներու կողքին: Այս ժողովուրդը... (Յանկարծ Ա. Ոստիկան և Բ. Ոստիկան կարօի ձեռքերն ու ոտքեր չղթայակապ՝ մտրակելով ներս կը բերեն: Կարօ, առանց կօշիկի ու դլխարկի է. ոստիկաններ կը նային ժանի ու Լիլի ապշած):

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ.— (Ժպիտ) Տեսէ՞ք այս մարդը, հայ է, չարագործ ու խռովարար է. և կուզէ որ հայերը մեզի ու մեր կառավարութեան դէմ ապրտամբեցնէ: Արժանի է այսպիսի չարչարանքներու: Այնպէս չէ՞:

Լիլի.— (Սարսափած, խոթողադէմ) Բայց ինչո՞ւ կը տանջէք զինքը: Ինչո՞ւ այդ անիրաւութիւնը: Թողէ՞ք որ երթայ իր ցաւը լալու, առ ալ մարդ էակ մըն է. հետեարար ազատ ապրելու սահմանուած (կը մօտենայ):

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մատամ, բայց ՀԱՅ է այդ մարդը, հասկցա՞ր:

ԿԱՐՕ.— (Աներկիւղ) Այո, ՀԱՅ եմ և հպարտ եմ որ հայ եմ ծներ: Դուք ջարդեցէ՞ք, բռնարարեցէ՞ք, աքսորեցէ՞ք, հանդարտ ու անվախ սրտով, բայց զիտցէ՞ք և քաջ զիտցէ՞ք, որ եթէ մէկ հայ իսկ մնայ, դարձեալ վրէժի կարմիր դրօշը բռնած ու վրէժի աղօթքը իր շրթներուն, պիտի պահանջէ մէկի տեղ հազար, պիտի լուծէ իմ ու այս կիսամերկ զիականերու վրէժը, սրբազան վրէժը: Գազաններ...:

(Բ. ոստիկանը կապտակէ դայն:)

Լիլի (Ձարմանօք) Վայ, հայեր ապրելու իրաւունք չունին: Ի՞նչ տխմար մտածում է այդ: (Կը ջնայ ազատ արձակելու, բայց Բ. ոստիկանը ձեռքով դէն կը հրէ Լիլին:)

Բ. ՈՍՏԻԿԱՆ.— (Կոպիտ ձեռով) Գնա, հեռացիր. դուն կարող չես մեր ձեռքէն ազատ թողուլ

ոչ մէկ հայ, հասկցա՞ր: Եւ եթէ կրկնես, դուն ալ այս անիծուածին բախտակից կըլլաս:

ԺԱՆ.— (Մեկուսի) Ի՞նչ խնէ՞լ համարձակութիւն, (ոստիկանին դառնալով) ինծի նայէ՛, անպիտան, ապուշ: Ձգոյ՞լ կղիբ: Մենք աղանատես եղանք մղձաւանջի մը, ամենասոսկալի ու աղտոտ ոճրագործութեան մը, որ անկարագրելի է. բայց վստահ եղիք որ դուք ալ անպատիւ չէ՞ք կարող մնալ: Վաղը, վաղը, դատաստանի օրը, ձեզ պիտի դամէ նախատանքի սև սիւնին: Այո, այդ դատաստանը՝ պիտի դրոշմէ ձեր ճակտին անքաղաքակրթութեան, վայրենիութեան աղտոտ կնիքը: (Բարկութեամբ) ձեզի, ձեզի՛ կըսեմ. հեռացէ՛ք այս տեղէն, ուր ինկած են սուրբ նշխարներ: (Լիլի անչարժ:)

Ա. Ոստիկան (Հեղնելով իր ընկերը) Քալէ, քալէ, աղանջ մի կախեր պարսպ խօսքերու. մեզի օսմանցի՛ կըսեն. քալէ (Կարօն դուրս կը հանեն):

Լիլի.— (Կարօի ետէն) Դժբա՛խտ մարդ, ի՞նչ ցաւեր, ի՞նչ, ի՞նչ վիշտեր ու ի՞նչ աղջամուղջի սուգեր, նախախնամութիւն անգամ տարբեր աչքով կը նայի: Կարծես թէ անօրինակ ճախատաղիր մըն է տնօրինած: (Ժանին դառնալով) Քալէ՛, հեռո՞ւն, չառ հեռո՞ւն փախչինք, այս մարդակեր գազաններէն, այս դժոխանման տեսարաններէն: Տեսա՞ր հերոս երիտասարդի մը ըմպած տառապանքի բաժակը ու անոր ճակտին վրայ հայ հերոսին սիրտը կսկծող և սոսկացնող հառաչն էր այն, հայ հերոսի հոյակապ ու հսկայական պայքարի ու կամքի հառաչն էր այն: Ոչ, ոչ. այս ցեղը չի մեռնիր: Կը հաւատամ որ ան պիտի ապրի՛ վերջապէս. բայց...

ԺԱՆ. — Ես ալ ջերմագին կը հաւատամ ատոր, Լիլի, բայց աճապարենք, փախինք այս դժոխքէն օր առաջ, ժամ առաջ:

Լիլի. — (Գլխով հաւանութիւն կուտայ և քանի մը քայլ կառնէ. յետոյ իր ետե նայելով) Իսկ դուք, ո՞վ անթաղ և անտէր մեռելներ՝ քնացէք անպէրջ, քնացէ՛ք այս տաք աւազներու վրայ: Օ՛ֆ: (Կերթան դանդաղ)

Վարագոյր

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

Բեմը կը ներկայացնէ դաշտային տեսարան մը. կերէին ծառեր, թուփեր. կը նշմարուի հեռուն սեպածե ժայռ մը, նաե գիւղ մը: Նստած են 6—8 երիտասարդներ, զինուած. կը նային լուռ ու մունջ Վահանին, որ կանգնած՝ ցած բայց ըզդածուած ձայնով մը կը խօսի: Առաւօտ է:

Տեսիլ Ա.

ՎԱՀԱՆ. — Ա՛խ իմ ցաւի բնկերներ, կը տեսնէք այս դաշտը որ բուսական հրաշալի ու գեղեցիկ հրապոյրներով զարդարուած՝ կը ժպտի, կը խայտայ բոլոր ճամբորդներու երեսին. բայց, աւագ, այստեղ ու քեզ մը անդին, ինչե՛ր են կատարուած: Այս հրաշալի թումբերը, սարերը ի՞նչ սարսափելի ոճրագործութիւններու, թշուառութիւններու և բռնարարումներու ականատես եղան: Կը նշմարէ՞ք հօն (մատնանչելով) քիչ հեռուն, ամայի ու քանդուած վիճակի մէջ գտնուող գիւղը: Դեռ մէկ ամիս առաջ անոր բնակիչները հանգիստ ու շինարար աշխատանքներով կգրագէին. դեռ մէկ ամիս առաջ թռչունները անուշ անուշ կը գայլայլէին. բայց, ափսոս, վրայ հասաւ այս աննախընթաց եղեռնը, այս անօրինակ զուլումը ու ամէն բան տակն ու վրայ եղաւ: Ո՛հ, հիմակ, այս բոպէիս կենդանութիւն չկայ հօն, այլ բռնարարուած, թալանուած, հրկէզ մարմիններ, չէնքեր: Օ՛ֆ, օֆ, այս ամբողջը իրողութիւններ են այսօր. և

մենք կը տեսնենք մեր բաց աչքերով: Սարսափելի է: Կարծես հէնց այս բոսկիս իմ աչքի առջև կը շարժի հայ աղջիկը բռնաբարուած վիճակով, ու հայ մարտնչող տղան՝ իր արիւնաթաթախ բազուկներ վերցնելով կը բացազանչէ. «Վրէժ բռնոր բորենիներուն»:

ՆՍՏՈՂՆԵՐԸ ՄԻԱԶԱՅՆ.— Այո՛, վրէժ, վրէժ...:

ՀՐԱՅԻՐ.— (Նստած) Ահ, ի՞նչ սարսափելի ճակատագիր մը ունինք եղեր. տեսած ենք անվերջանալի դժբախտութիւն, թշուառութիւն, կտորած, թալան, հալածանք: Ա՛խ, դուք ըսէք. մինչև ե՞րբ այսպէս պիտի շարունակուի, մինչև ե՞րբ այս չարքաշ կեանքով պիտի ապրինք...

ՎԱՀԱՆ.— (Խրախուսական) Այո, թէև եղած ենք միշտ թշուառ, բայց ոչ երբէք յուսահատ: Այո, միշտ ենթարկուած ենք հալածանքներու, բայց ոչ երբէք բարոյալքուած: Չի յուսահատինք, ընկերներ...

ՀՐԱՅԻՐ.— (Սրտնեղուած) Բայց ըսէք, մինչև ե՞րբ այսպէս. մինչև ե՞րբ այս զուլումները, զորկանքները, բռնաբարումները: Վերջ մը պիտի գտնեն: Արդեօք դարման մը չկա՞յ, միանգամ ընդ միշտ ազատելու համար այս ահռելի դժբախտութիւններէն: Մի դարման...:

ՎԱՀԱՆ.— (Համոզուած չեչուով) Այո, սիրելիս, կայ մի դարման, թէև տաժանակիր է. այո, կայ մեր այս անծայր դժբախտութեանց վերջ մը դնող մի դարման. և այն է կռիւ, անողոք կռիւ հայ հերոսին: Մենք չարչարուած սեղ մըն ենք չարչարողին համար. փրկութեան մէկ միջոց կայ — մեռնիլ սուր ի ձեռին: Այո, մեռնիլ, բայց ՄԵՌՅՆԵԼԷ վերջ. փոխանակ — ի տես այս դար-

հուրանքների — փոխելու, յուսահատելու, պէտք է կռուինք, փոխանակ պանդխտութեան ցուպի, կռուի գէնքը, կռուի ճամբան պէտք է ընտրել, որ գուցէ այսպիսով կարողանանք մեղմացնել մեր ժողովուրդի ծանր վշտերը:

ՀՐԱՅԻՐ.— (Շարժում մը) Էյ, դժբախտ ժողովուրդի մը դժբախտ բեկորներ, եթէ կուգենք ազատ ապրիլ, եթէ մեզի մի սրբազան պարտք կը համարինք մեր կոյսերու վրէժը լուծելը, պէտք է մեռնիլ, որովհետև չկայ կեանք, առանց պատուաւոր մահի...

ՎԱՀԱՆ.— (Հաւանելով) Այո, այդ այդպէս է: Արդէն այս աշխարհի օրէնքը այդ է եղեր: Ազատագրութեան օրէնքի վսեմ նշանաբանը: Երէկուան ստրուկ պուլկարը, Սև Լեռը, յոյնը, յաջողեցան ձեռք բերել իրենց ազատագրութիւնը միայն կռուելով, մեռնելով, հետեաբար մենք հայկերս ինչո՞ւ անոնցմէ օրինակ չառնենք:

ՍԱՀԱԿ.— (Դժգոհ) Ի՞նչ կըսէք, այս ցեղը ի՞նչպէս կրնայ օրինակ առնել անոնցմէ, երբ ան ազատ կզգայ ինքզինքը բաղդատմամբ ուրիշ ցեղերուն, երբ իրեն կը տրուին մասամբ լաշն իրաւունքներ ու առանձնաշնորհումներ: Ոչ, ոչ, Վահանի գաղափարը սխալ է. այլապէս պիտի նշանակէր մեր ցեղը դահավիժելի դէպ անկում, ոչնչացում և մահ:

ՎԱՀԱՆ.— (Բոսկէ մը լուռ կը նայի Սահակի) Դուռն, սոսկալի բան մը ըսիր. դաժան մտքեր յայտնեցիր: (Իրաքնու կը նային ապշած) Այս պահուս, անպատուած, նախատուած ցեղի մը ողջերու պարտականութիւնն ի՞նչ է: Ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ իր բազուկները սօթտած, հրացանը իր ձեռքերուն մէջ պինդ բռնած՝ վրէժ ազազակելով իրենց վը-

ընթացումը լուծեն այն սահմանները, որոնք մեր տու-
նը քանդակեցին, մեր քոյրերը բռնաբարեցին: Սիրի-
ու բանականութեան տէր ունէ մարդ՝ երբ կը տես-
նէ իր առջև հողակոյտեր, լացող մանուկներու
կողկողանքը, աւերակ ու մխացող հայրենիք մը,
ի՞նչպէս կարելի է փոխ-վրէժը դահաւել տնկում
նկատել...:

ՍԱՀԱԿ.— (Անտարբեր) Ես բնաւ չեմ գիտար ու
մտածեր մեռնողներու վրայ, վասնզի այդ ճակա-
տագրի խնդիր է՝ զոր Աստուած է տնօրինած. հե-
տեալաւ մենք մեր քայլերուն մէջ զգոյշ ըլլալու
ենք:

ՀՐԱՅԻ.— (Ապշած) Բայց ի՞նչպէս կարելի է
չի յուզուիլ և վրէժ չաղաղակել: Ի՞նչ տիմար
բան է «ճակատագրի խնդիր է» բնելով անտարբեր
մնալ, երբ հայ հերոսը՝ իր մահամերձ աչքերը
մեզի դարձուցած կը նախատէ, կանխէ՞. երբ հայ
աղջիկը իր պատիւը կուլայ. միթէ՞ կը վայելէ՞
ձեռնածալ նստիլը: Միթէ՞ մեռնողները մարդեր
չէին: Ասոնք ի՞նչ դաւաճանական մտքեր են: (Մե-
կուսի) Ես այս մարդուն վրայ կը կասկածիմ:

ՎԱՀԱՆ.— (Կրակոտ) Այո, ահռելիօրէն պար-
տուած ցեղ մըն ենք: Պարտաւոր ենք մենք ամէն-
քան ալ մեր նահատակներու վրէժը լուծել ամէն
դնով. պէտք է մեռնիլ պատուաւոր մահով մը:
Ընկերներ, պատրաստուեցէք այս գերագոյն օրե-
րուն գերագոյն գործին համար, պէտք չէ խնա-
յել մեծին ու պղտիկին, ծերին ու երիտասարդին,
կնոջ ու տղամարդու, նոյնիսկ ձեր ընկերոջ,
երբ կը դաւաճանէ ձեզ, երբ կը համարձակի պաղ
ջուր լեցնելու մեր վրէժով բորբոքուած հողինե-
րուն վրայ:

ՆԵՐՍԻՍԻԱՆ.— Վրէժ, վրէժ, դարձեալ վրէժ.

(Իսկ Սահակ կը մտածէ):

ՎԱՀԱՆ.— (Կը նայի դէպի ձախ. կը նշարէ
մարդիկ) Ընկերներ, մէկը դէպի մեզ կուգայ.
զգո՛յշ, հրացան չի պարպէք, արդեօք ո՞վ ըլլա-
լու է. դուք երկուքդ ինծի հետեւեցէք: (Կերթան
դուրս. բոպէ մը վերջ ներս կուգան նախ՝ Կարօ,
յետոյ՝ Վահան, ապա զինուորներ: Նստածները ոտ-
քի ելնելով ձեռք սեղմումներ կընեն, ու յետոյ կը
նստին կարգաւ):

ՎԱՀԱՆ.— Էյ, Կարօ ջան, ո՞ւր էիր և ի՞նչպէս
եկար. այս չորս շարաթ եղաւ, որ բաժնուեցանք
և ոչ մէկ լուր:

ԿԱՐՕ.— (Յոգնած և մոռյալ) Ա՛խ, հոգիս, ի՞նչ
բռնեմ և ի՞նչ պատմեմ. օօ՛Փ, օօ՛Փ, ի՞նչ զժրախ-
տութիւն, ինչ զուլում, ընկերներ: Անցեալները,
առաւ մը կանուխ արթնցայ. սիրտս անհուն հրճ-
ուանքով լեցուած էր. դուրսն ալ հրաշալի օդ մը
կար: Թռչունները՝ կը ճլվլային, կարծես սև բանի
մը նախազգացումէն տարուած: Արեւը քիչ հեռուն
երկարող լեռնաբլուրին վրայ. սկսած էր սփռել
իր ճառագայթները. երկինքն ալ պայծառ էր և
օդը՝ զարնանային անուշ բուրումներով լեցուած
էր. ու ես մեր տունէն քիչ հեռուն նստած՝ կը մը-
տածէի իմ Կովկասէն ստացած նամակներու բո-
վանդակութեանց վրայ: Ո՛հ, Աստուած իմ, ի՞նչ
տեսնեմ: Յանկարծ — ի՞նչ սոսկալի տեսարան —
հարիւրէ աւելի զինուած թիւրք զինուորներ, էն-
վէր փաշան ալ միատեղ, սոսկալի ատելութեամբ
մը լեցուած՝ խուժեցին մեր գիւղը ու սկսան հրա-
ցանաձգութեան: Վերջապէս անոնք բռնաբարե-
ցին, կողոպտեցին, ու ես ալ չի կրնալով զսպիլ
մինակութիւնս՝ նետուեցայ դէպի տուն: Բայց,
ի՞նչ տեսարան, մարդ մարդաստանք չկար. վաղեցի

դուրս, ուղեցի տեսնել իմ քոյրս Սօսէն: Դրան ներսի կողմը թուղթի մը կտոր նշմարելով, վերացուցի դաշն որով քոյրս իր ո՞ւր ըլլալը իմ պարտականութիւնս կրժացնէր: Այս թուղթով... և վերջապէս՝ յաջողեցայ մտնել փաշայի աստիճանաշրջք. բայց, աւագ որ կանուխէն մատնուած ըլլալով՝ չի կրցի հասնիլ նպատակիս: Ախ սև մատնէթիւն: Ու զիս ձերբակալեցին հոն. ծեծեցին, մարմինս ամէն կողմէն հրաշէկ շամփուրներով տաղեցին. սակայն վերջապէս յաջողեցայ գիշեր ատեն ծխնելոյղէն փախչիլ: Ահա թէ ո՞ւր էի և ի՞նչպէս եկայ (չորս կողմ կը նայի):

ՎԱՀԱՆ. — Ա՛հ, սոսկալի պատմութիւն, բայց որ ո՞ւր վրայ կը կասկածիս որ քեզ մատնեց. հա՞յ է արդեօք, և ո՞ղջ է...

ԿԱՐՕ. — (Կը նայի չորս կողմ, կը տեսնէ զինքը մատնող Սահակ և մեկուսի) Սարսափելի է այս: (Յետոյ Վահանին) Հոս նստողները բոլորն ալ հայեր են, և հայ վրէժի ուխտաւորներ: (Սահակ կոահելով ոտքի կենէ մեկնելու համար):

ՍԱՀԱԿ. — (Մեկուսի) Վերջապէս յայտնուեցայ, վերջապէս ծուղակ ինկայ. այլևս ծրագիրներուս մէջ չպիտի յաջողիմ, բայց ճիշդ մըն ալ, զերազոյն ճիշդ մըն ալ ընելու եմ: (Նստողներուն) Ընկերներ, ինձի ներեցէք քանի մը բոպէ, դուք որոշեցէք, ձեզի հետ եմ մինչև վերջին չունչս: (Քայլ մը զէպի ձախ):

ՎԱՀԱՆ. — (Անկեղծօրէն) Լաւ, դնա՛. բայց մի մոռնար, որ գործ ունիս մեր հետ այս գիշեր, այս գիշեր...:

ԿԱՐՕ. — (Ընդհատելով՝ աջ ձեռքը Վահանին,

զէմքը Սահակին) Ոչ, ոչ. պէտք է հոս սպասել քանի մը բոպէ՛ս. (սպասական) կեցիր:

(Սահակ կուգէ փախչիլ քայլ մը ևս առնելով):

(Ներկաները շուարած իրարու երես կը նային):

ԿԱՐՕ. — (Ոտքի ցատկելով) Տղերք, հրացանի բոնեցէք, եթէ չի հնազանդի: (Ամբողջ կը ցատկեն ոտքի, հրացաններ ուղղած Սահակին. Սահակ կտրիպուի մնալ):

ԿԱՐՕ. — (Քաշելով աւելի ներս կը բերէ) Տեսէք, այս հայը մատնիչ մըն է, դաւաճան մըն է. այս սև հոգին էր որ զիս մատնեց, այս սև հոգին է կղած իմ քոյրս՝ փաշայի աստիճանաշրջքը տաջնորդողը...:

ՎԱՀԱՆ. — (Չարմացած) Իրա՞ւ, դուք մատնիչ մը, դաւաճան մը, և մեզի ալ ընկե՛ր. ի՞նչ սոսկալի է այս:

ՍԱՀԱԿ. — Ոչ, ոչ, թիւրիմացութիւն մը կայ, սխալմունք մը դոյութիւն ունի, ևս ոչ մատնիչ, ոչ ալ դաւաճան մըն եմ, այլ ձեզի պէս ցաւի տէր հայ մը (կը սարսափի չորս կողմ հրացաններու փողերու նայելով):

ԿԱՐՕ. — Շատ լաւ, խուզարկեցէք այս տխմարը. ձեռքերդ վեր. (երկու հոգի կը պատրաստուին խուզարկելու):

ՍԱՀԱԿ. — Բայց անհատի մը զրպանը անձեռնմխելի է:

ԿԱՐՕ. — (Բարկացած) Ալիւուս մի կարդար, չուտ, չուտ. (կսկսին խուզարկել դրպանները. կը հանեն գէղ մը թուղթ, նաև զրամապանակ մը և կը յանձնեն Կարօին):

ԿԱՐՕ. — (Դրամապանակը բանալով՝ երկու

թղթեր կը հանէ, կը կարգայ) էյ, բաւական է. հակեցէք այս շանը, իսկ դուք մօտիկ ըրէք թէ ի՞նչ գրուած է այս թուղթի վրայ: (Կը կարգայ) «Թիւրք կայսերական կառավարութեան հաւանութեամբ և իմ համաձայնութեամբ կը խոստանանք 500 ոսկի և չքանչան մը, եթէ կարողանաս լրտեսելով ձերբակալել հայ երիտասարդ յեղափոխականները. նաեւ մեզ բերելու հայ աղջիկներ:» Ստորագրուած՝ Ալի-էնվէր փաշա:

ՎԱՀԱՆ. — (Երկու բազուկները բարձր ահռաները կրճատելով) Ա՛հ, սոսկալի սե ստորնութիւն է այս. (կը նայի Սահակին):

ԿԱՐՕ. — Մօտիկ ըրէք նաեւ հոս. «15 ուժանակ, 100 հրացան, 500 փամփուշտ կայ Գ. ի մէջ: Պատրաստ են 15 վրէժով լեցուած հայ երիտասարդներ յարձակելու փաշայի տան վրայ. որոշուած է սպաննել փաշան, ազատել գերիներ, և այլն: Այս կարեւոր դէպքը պիտի ըլլայ 24 ժամուայ ընթացքին: Ստորագրութիւն՝ Սահակ:»

ՎԱՀԱՆ. — Ահռելի՛ է այդ: (Սահակին) դու, անամօթ մարդ, դու դաճած ու սե հայ. ինչե՞ր են ասոնք: Այսօր ամբողջ հայ աշխարհը ծածկուեր է անմեղ գիւղներով ու գետերը արիւնի են վերածուած: Դուն, դուն չե՞ս լսեր մահամերձներու արձակած վերջին հոնգիւնները, տոչորուած շրթունքներէն թուշող վրէժի ահաւոր մրմունջները: Դեհ գնայ սատկիր, դաւաճան:

Մէկը. — Թող տուէք որ անոր լեզուն բերնին մէջ ծամեն:

ՀՐԱՅՐ. — Ա՛խ, դժբախտ հայ ժողովուրդ, երբ այս երկրի փոթորկոտ գիւղերներուն մէջ իսկ դու-

լումի արհաւիրակից երգը կերպուի մեր ձիւաղ թշնամիներէն, երբ մօայլ ու թախծոտ հորիզոններու վրայ գիսաւոր աստղեր կերեին, երբ մեր նահատակ ժողովուրդի բեկորները վրէժի արգար զայրոյթով լեցուած կուզէն մի հսկայական կատաղի թափով դիւցազնական գրոհ մը տալ մեր ոտիւն վրայ խորտակելու ու ջնջելու համար գերութեան ժանդոտած շղթաները որոնց մէջ կաշկանդուած կը հեւան այսօր, դո՛ւ, դո՛ւ, ամենէն ազատ կերպով կը գործես կը լրտեսես, կը մատնես, հա՞: Շո՛ւտ դուրս հանեցէ՛ք զինքը առանց բոպէ մը իսկ կորսնցնելու սպաննեցէ՛ք, սպաննեցէ՛ք զինքը:

ԿԱՐՕ. — Ձէ, ընկե՛ր, հո՛ս, հէնց ա՛յստեղ քո լորիս աչքերուն առջև, չանթահարեցէք այս ըստրկացած մարդը, որպէսզի մեր սրտին կրակը քիչ մը մարի:

ՎԱՀԱՆ. — Ձեռքերը կապեցէք: (Կը կապեն) Քիչ մը անդին կանգնեցուցէք: (Կը կանգնեցունեն): Ո՛վ անպատուրած քոյրեր, մայրեր և մատնուած եղբայրներ, տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, ձեր վրէժը ահա կը լուծուի, ձեր կտակը կիրականաւոր աշխարհի ուխտաւորներուն համար (Տղայոց) Դէ՛հ, պատրա՛ստ:

ՍԱՀԱԿ. — (Լալով աղաչանքով) Ներեցէք այս հեղ, մարդիկ սխալական են:

ՎԱՀԱՆ. — Ո՛հ, հազար անգամ ո՛չ: Ներել, երբէ՛ք: Ձարկէ՛ք. (կարձակեն երկու հրացան, կիլիճայ գետին ու կը մեռնի ջղաձգութեամբ մը):

ՎԱՀԱՆ. — էյ, վերցուցէք այդ դարչնի զիւղը, տարէք, վառեցէք. չի թաղէք, որովհետեւ հայու արիւնով ոռոգուած այս հողն անգամ չընդունիր,

այս մատնիչին մարմինը : (Ոտքէն ձեռքէն բռնելով
կը հանեն, դուրս) : Իսկ դուք քիչ մըն ալ նստե-
ցէք : (Կը նստին ծալյապատիկ) Է՛յ, ընկերներ,
գիտէ՞ք այնպէս չէ՞ ձեր ընելիքը, մեր սրբազան
պարտականութիւնը : Այս գիշեր պէտք է յարձա-
կիլ եւ ամէն կերպ յաջողիլ ներս մտնելու : Հոն,
հոն է մեր դերը — փաշային ապարանքը :

ՀՐԱՅՐ. — Նախապէս որոշուածին համաձայն՝
սպաննել փաշան ու աղատել Սօսէն եւ ուրիշներ,
անոր զփոխքէն : Կէս գիշերին ամբողջս միասին
գնալու ենք. նախ՝ սահակներ նշանակել ու ան-
միջապէս ներս խուփել : (Ուրախ) :

ԿԱՐՕ. — (Շունչ մը) Ա՛խ, ի՞նչ գեղեցիկ դու-
գադիպութիւն, արդէն այս գիշեր պիտի հաւաք-
ուին հոն, բաւական թիւով մարդիկ եւ փաշան,
գուարճանալու համար հայ աղջիկներով. մանա-
ւանդ Սօսէս՛վս :

ՎԱՀԱՆ. — Հանդարտէ, Կարօ, ամէն բան կը
վերջանայ այս գիշեր : Հիմալ մէկ բան կը մնայ
մեզ ընել : Դուն երեք ընկերով աջ դռնէն ներս
խուփելու ես, իսկ ես ալ ետեի նեղ դռնէն չորս ըն-
կերովս : Այն ատեն կը հաւատամ որ պիտի կրնանք
հասնիլ մեր նպատակին, սատկեցնելով փաշան եւ
իր արբանեակներ :

ԿԱՐՕ. — Բայց խոհեմութիւն չէ շատուորով դը-
նալը : Գուցէ աղիտարեր ըլլայ. երկուքս ալ բաւա-
կան ենք : Պէտք չէ սպաննել փաշան, այլ ձերբա-
կալելու է զանիկա : Ահա հոգ է մեր քաջութիւնը :

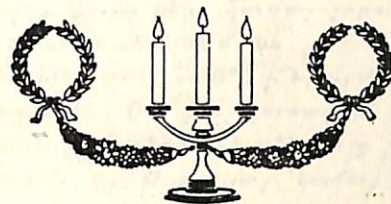
ՎԱՀԱՆ. — (Հաւանելով) Լաւ, այդպէս կ'ընենք :

ՆՍՏՈՂՆԵՐԸ. — Ոչ, ոչ, կը բողոքենք. մենք
ալ մասնակից պէտք է ըլլանք :

ԿԱՐՕ. — Ընկերներ, մի ցաւիք : Մենք զինքը հոս
պիտի բերենք արդէն :

ՎԱՀԱՆ. — Ուրեմն, ոտքի, կէս գիշեր է ար-
դէն : (Միարեւան) Է՛յ, ընկերներ, ահա մենք կեր-
թանք Տանթէի զփոխքը : Գուցէ չի վերադառնանք,
բայց պարտք կը գնեմ ձեր վրայ որ շարունակէք
մեր ճամբան : Մնաք բարով, եկէք, համբուր-
ուինք : (Կը համբուրուին եւ կը մեկնին Կարօ ու
Վահան) :

Վարագոյր

ԱՐԱՐՈՒԱՆ Դ.

Տեսարանը կը ներկայացնէ Ալի Էնվէր փաշայի ապարանքը. շքեղ կերպով զարդարուած մեծ սենեակ մը, 5—6 աթոռներ, սեղան մը, վրան թուղթ, մեկն հն. պատի վրայ կերևի փաշային մեծ սուրը: Վարազդուրը կը բացուի, բեմը կը մընայ ըստէ մը պարսպ:

Տեսիլ Ա.

Ալի Էնվէր փաշա ներս կուգայ չորս կողմ դերուով և կը նստի սեղանի մօտը:

ԱԼԻ ԷՆՎԷՐ ՓԱՇԱ. — Օ՛, ի՞նչ հրաշալի էր սա ներսի զեղուհին: Օ՛, ի՞նչ լուսավառ դէմք, ինչ արևանման աչքեր (ծիծաղելով) բայց չատ, չա՛տ յանդուգն է — էյ, թող ըլլայ. կամայ կամ ակամայ ես...

ՕՍՄԱՆ. — (Ներս մտնելով) Բարի իրիկո՛ւն, փաշա:

ՓԱՇԱ. — Օ՛, բարի իրիկուն, բայց ի՞նչ կայ այս ժամանակ որ...

ՕՍՄԱՆ. — (Ընդհատելով) Բոլոր հայերը սարսափահար ու հալածական ոչխարներու նման խորովին քչեցինք դէպի անապատներու խորքերը:

ՓԱՇԱ. — Լաւ, նստէ. (կը նստի): Հիմակ ըսէ թէ մինչև ո՞ր տարիք և ի՞նչպէս:

ՕՍՄԱՆ. — (Ուրախ) Իմ տրամադրութեան ներքե զտնուող կարաւանը, ամբողջ ամիս ու կէս

ճամբորդելէ վերջ, կանգ առաւ վերջապէս վատ
ու ապառուջ մէկ աւագուտ անապատի մը մէջ:
Մինչև որ այդ կայարանը հասանք, անոնցմէ հա-
ղիւ կէսը ողջ մնաց:

ՓԱՇԱ.— Բայց հանգիստ ու անչլուկ կերպով
կրցա՞ք մինչև հոն հասնիլ. իրարանցումներ չի
սկստահեցա՞ն:

ՕՍՄԱՆ.— Տարադրեալներուն յայտարարեցինք
որ եթէ ուէ կերպով փախչելու և խռովութիւն-
ներ յարուցանելու փորձը բնէն, չըջակաները ըս-
պասող հսկիչներէն պիտի կոտորուին, անոնք թէև
սփոփանքի հառաչներ արձակեցին, սակայն իրենք
զիրենք անապատի մէջ անպատասպար զգացին:
(Նստելով) Փաշա, հոն տեղի օդը սաստիկ տաք է
և ապառուջ. իսկ արևի կիզիչ ճառագայթները
չեղտակիօրէն կիջնեն անոնց գանկերու վրայ: Խր-
մելու ջուր ալ չկայ, եթէ նկատի չառնենք քանի
մը ապականուած ճահիճները: Փաշա, ուտուելու
յարմար կանանչ խոտեր անգամ չկա՞ն:

ՓԱՇԱ.— (Ժպտա) Ուրեմն այդպէ՛ս. իրենց
բոյները քանդուեցան, իրենց սիրելիները ցիր ու
ցան եղան, ունեցածնին յափշտակուեցան, և վեր-
ջապէս բոլորն ալ անողորմ բռնապետութեան զո-
հերը եղա՞ն: Օ՛հ, այդ շատ լաւ է: Պէտք էր որ
այսպէս ըլլար — արդէն մեր ուզածը այդ էր...
(Ուրախ է և կը խնդայ):

ՕՍՄԱՆ.— Այո, այո, փաշա, անոնք, հայերը,
ամբողջութեամբ կուտուրայով մուլտուրայով
փճացան:

ՓԱՇԱ.— (Չարմացած) Օսման, այդ կուտու-
րայով-մուլտուրայով ըսած բաներդ ի՞նչ են:

ՕՍՄԱՆ.— (Խնդալով) Փաշա, ես ալ լաւ չեմ
զիտեր, բայց ըստ իրենց՝ խելք, միտք, տաղանդ,

գրականութիւն, փիլիսոփայութիւն, մշակոյթ
վերջապէս հազար մէկ տեսակ բաներ մէջը կը սա-
րունակէ:

ՓԱՇԱ.— Օ՛, օ՛, լաւ. հասկցայ, եթէ չիտակ
կերպով կրցայ ըմբոնել: Բայց թողունք այդ. հի-
մակ այլ ևս արգելք մը չկայ որ մեր ծրագիրները
ջուրը խյան:

(Ներս կը մտնէ սպասաւոր Բիզա)

ԲԻԶԱ.— (Ձիւնորական բարեւով) Փաշա, երկու
ոստիկաններ ձեր մեծութեան հրամանը կատա-
րած, կսպասեն ձեր հրամանին:

ՓԱՇԱ.— Ի՞նչ կըսէ. ի՞նչ հրաման է կատար-
ուածը...

ԲԻԶԱ.— Յաջողած են ձերբակալել այս քաղաքի
տէրտէրը, որ կաշխատէր ընդհանուր ապստամ-
բութիւն մը առաջ բերելու:

ՓԱՇԱ.— (Ուրախ) Օ՛, օ՛, հասկցայ: Գնա բռն
որ ներս բերեն: (Կերթայ) Իսկ դուն սպասէ հոս
և դիտէ իմ ընելիքներս և օրինակ առ: Այդ մարդը
այնպէս պիտի չարչարեմ որ իրեն Քրիստոսին
կրած խաչելութենէն բան մըն ալ աւելի ըլլայ...

(Ներս կը բերեն տէրտէրը հրմշտկելով)

ՓԱՇԱ.— (Խնդալով) Էյ, Տէրտէր, առաջս հի-
րամմեցէք: (Կը նստի փաշայի աջ կողմը. ոստի-
կաներն ալ քիչ անդին): Էյ սէեր հագնող, սև սա-
տանա, խօսէ թէ ինչո՞ւ եկար հոս:

ՏԷՐ ՇՂԱՅ.— Ես հոս չեկայ, որ յայտնեմ թէ
ինչո՞ւ եկայ. ես պիտի երթամ հոն, ուր ձերբա-
կալեցին զիս այս անասուածները (ցոյց կու-
տայ):

ՓԱՇԱ.— (Ոստիկանին) Ո՞ւր կը գտնուէր այս
սատանան:

Ա. ՈՍՏԻԿԱՆ.— (Ոտքի) Փաշա, երբ ձեր հրա-

մանր մեղ հասաւ, մենք անմիջապէս սկսանք փրկութիւն տրուողքի. ահա հաղիւ այս քաղաքէն դուրս ելած էինք, երբ խիտ ծառերու մէջ նշմարեցի խումբ մը մարդիկ, որոնք նստած ցած ձայնով կը խօսակցէին: Ընկերներով կրակեցինք անոնց վրայ, և վերջապէս տեղի տալով փախանք. թէև մեղմէ չինք մարդ սպաննեցին, ու ես սկսայ փորիս վրայ յառաջանալ զէպի այս մարդը: Այս մարդը ատրճանակ մը ունէր, բայց, փառք Ալլահին, չի պայթեցաւ ու ես կարողացայ ձերբակալել զինքը, և հոս բերել այս բնակրոջն հետ միասին: Ահա իրողութիւնը. (կը նստի):

ՓԱՇԱ.— (Տէրտէրին) Ատրճանակ ալ կը դործածես, հա՞: Այո, դուն շատ չարիքներ դործեցիր, հակառակ դացիր մեր կառավարութեան հրահանգներուն, հակառակ դացիր մեր օսմանցիութեան, ինչպէս որ ձեր Աստուծոյն:

ՏէՐ ՇՂԱՅ.— Եթէ մեր Աստուծոյն հակառակ է որ ձեր հրամաններուն հակառակ չի շարժիմ, այսինքն կրօնափոխ ըլլամ, ձեր մեղ հասցուցած չարչարանքներու հըռ ծառայ ըլլամ, ու զէնք չի դործածեմ, հապա ձեր Մուհամմէտը միթէ կը թոյլատրէ՞ որ դուք հայ զիւղերը աւերէք, հայ կոյսը բռնարարէք և մնացածներն ալ քէնք զէպի անմարդաբնակ անապատները...:

ՓԱՇԱ.— Նայեցէք սա թշուառականին, ինչե՞ր կը համարձակի ըսել: Ի՞նչ յանդիմութիւն է որ ցոյց կուտայ...:

ՕՍՄԱՆ.— (Ժպիտ) Այս ցեղի մարդիկը ցնդածներու կը նմանին, որ ինչ ընենին չեն գիտեր, փաշա:

ՏէՐ ՇՂԱՅ.— (Կրակոտ և աներկիւղ) Իսկ դուք խայտառակ ու անզղամ բորենինե՞ր, ո՞վ ըսաւ որ

մենք ցնդածներ ենք: Միթէ անո՞ր համար որ կուզենք մեր պատիւը պաշտպանել: Ի՞նչ, միթէ մեր մէջ ցեղային կորովը կը պակսի՞: Ոչ, ո՞չ, մենք ոչ ցնդածներ ենք և ոչ ալ ստրուկներ:

ՓԱՇԱ.— (Զայրացած) Տեսէք սա ապուշը ինչեր կը խօսի, այն ալ՝ իմ ներկայութեանս ի՞նչ ըսել է հայու պատիւ: (Ծիծաղ) Չեր սիրելի ու պատուի տէր Սօսէն, ներսը իր պատիւը կուլայ:

ՏէՐ ՇՂԱՅ.— (Անակնկալ սարսափով) Ահ, ի՞նչ կըսէք, փաշա: Այս ի՞նչ դաղանութիւն է (ոտքի կը ցատկէ):

ՓԱՇԱ.— (Կապտակէ) Նստէ, անիծուած մարդ, ի՞նչ կուզես: Գիտե՞ս ուր կը դառնուիս: Հոս լեռն է և ոչ ալ այս նստողները քու ընկերներդ: Նստէ: (Կը նստի. և փաշան կսկսի Տէրտէրին մօրուքը մէկիկ մէկիկ փետել): Տեսէք սա մազերը. (ցոյց կուտայ. Տէրտէրը կուղէ արդիւնէլ, բայց կապտակուի):

ՓԱՇԱ.— Կապեցէք այս սատանին ձեռքերը. (կը կապեն) էյ, հիմակ ինտո՞ր պիտի արդիւնէս որ մօրուքը չի փետտեմ (Ժպիտ):

ՏէՐ ՇՂԱՅ.— Գիտցած եղիր որ օր մըն ալ քու մօրուքդ, ճիշդ այսպէս պիտի փետտեմ, մի մոռնար այս ըրածներդ...:

ՓԱՇԱ.— (Խնդալով) Լաւ, լաւ, կը յիշեմ: Հիմակ ըսէ թէ ի՞նչ կընէիր անտառին մէջ: (Միւսները իրարու հետ կը խօսին չըսելով և խնդալով):

ՏէՐ ՇՂԱՅ.— Ոչինչ, դարձեալ ոչինչ:

ՓԱՇԱ.— Բայց եթէ դեռ յամառիս, պիտի կրտեմ նախ մատներդ, յետոյ աղանջներդ և վերջապէս անութներդ: (Տէրտէրը լուռ է. լուռ են նաև միւսները). (զայրացած) Դեռ լուռ պիտի մնա՞ս: Դեռ պիտի չի յայտնե՞ս թէ ինտո՞ր ապստամբաւ

կան շարժում յառաջ պիտի բերէիր. տակաւին պիտի չի յայտնէ՞ ընկերներուդ անունները և տեղերնին. պիտի չըսէ՞ս, անիծուած հայ, թէ ո՞ւր պահուած են վրէժ պոռացողները:

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — (Ժպտալով) Փաշա, Ալի էնվէր փաշա, տանջեցէք, չարչարեցէք այնպէս, ինչպէս որ կը ցանկաք. բայց մի մոռնաք որ հայեր ունին վրէժի Աստուած մը: Նաեւ այս կարգի տանջանքներու առջև տեղի չեն տար...:

ՓԱՇԱ. — (Խնդալով) Ի՞նչ կըսէ սա ցնդածը. լաւ, լաւ. բայց ո՞ւր է ձեր վրէժի Աստուածը (Տէրտէր լուռ) և պէտք է ուրանաս ձեր Աստուածը, էն առաջ դուն, որ այդպէսով փրկած պիտի ըլլաս թէ հոգիդ և թէ մարմինդ:

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — Ոչ, հաղար անգամ ոչ. իմ կըրօնքս սուրբ է ու հաւատքս ճշմարիտ, ինչո՞ւ կընէք այս վատութիւնը. մեր բոլոր ունեցածները յափշտակեցիք, կործանեցիք, և մոխիրներու վերածեցիք. դոնէ ինչո՞ւ ազատ չէք թողուր սա իմ դժբախտ ցեղիս մնացորդները: Ինչո՞ւ, ի՞նչ օրէնքով հայ ազնիւներ կը պահես քու այս դժոխքիդ մէջ. ինչո՞ւ կը բռնանաս որ կրօնքս ուրանամ:

ՓԱՇԱ. — (Բարկացող կը դռայ) Ի՞նչ իրաւունք ունիս խօսելու ձեր ինչքերու մասին, որոնք կը պատկանին օսմանցիութեան, քանի որ դուք մեր երկրին ամենէն անհաւատարիմներն էք. հետեալաբար մեր զերիներն էք: Անիծուած Տէրտէր: (Ժանտարմին) Ծուռ դնա հոս բեր Սօսէ ըսուածը որպէսզի իր պաշտած և հաւատացած Տէրտէրին աչքին առաջ յագեցնեմ իմ կիրքս, թող այս սքեմաւորն ալ տեսնէ և անգամ մըն ալ չի համարձակի հայ պատուի մասին խօսելու: (Կերթայ ժանդարմ Օսման:)

(Վայրկեան մը լուռ:)

ՓԱՇԱ. — (Ծիծաղ) Ինծի նայէ, Տէրտէր, հիմակ ահանատես պիտի ըլլաս սքանչելի, հրաշալի տեսարանի մը, զոր դուցէ կեանքիդ մէջ բնաւ տեսած չես:

(Ներս կը բերէ աղջիկը. նէ իր երեսը ծածկած է ձերմակ շորով մը, կը կանգնի դռան մէկ դին, իսկ Օսման ձախ կողմի դուռը կը հսկէ:)

ՓԱՇԱ. — (Ուրախ) Հոս, հոս, մօտս եկուր, այ աղջիկ. միթէ կը վախնա՞ս Տէր պապայէդ: (Սօսէ յանկարծակի հայեացք մը կը նետէ Տէրտէրին վրայ, կը դիտէ պահ մը, ապահար):

ՍՕՍԷ. — (Հառաչելով) Տէր հա՛յր...

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — (Աղջկան) Աղջի՛կս, Սօսէ:

ՍՕՍԷ. — (Կուզէ երթալ Տէրտէրի մօտ, բայց կարգիլուի Օսմանի կողմէն) Բայց ինչո՞ւ կը տանջէք, ինչո՞ւ կը բռնանաք, թողէք որ իմ Տէր հօրս քով դնամ ու անոր սուրբ աջը համբուրեմ. (կը հեկեկայ):

ՓԱՇԱ. — (Խնդալով) Հա՛, հա՛, փոխանակ անոր սեւ ձեռքը համբուրելու իմ ձերմակ ձեռքերս համբուրէ. (ներկաներ կը խնդան):

ՍՕՍԷ. — (Աներկիւղ) Ոչ, ոչ, քու ձեռքերդ աբիւնոտ են, հետեալաբար պիղծ ու դարչահոտ, (Տէր Շղայ աչքին տակէն կը նայի Սօսէին):

ՓԱՇԱ. — (Բարկացող) Սա «դադ»ին նայեցէք, ինչե՛ր կը համարձակի խօսելու: Օսման, բեր զինք մօտս. (կուզէ բերել. աղջիկը կընդդիմանայ, բայց կուգայ վերջապէս):

ՓԱՇԱ. — Կը տեսնէ՞ք այս հրաշալի գեղածիծաղ գեղուհին, ի՞նչ պայծառ դէմք մը ունի: (Կը վերցնէ երեսի քօլը) Տեսէք, տեսէք, պաշտելու արժանի է. (Սօսէ երկու ձեռքով կը ծածկէ իր

երեսը) :

ՍՕՍԻ. — (Հառաչանքով) Տէր հա՛յր, ինչո՞ւ եկար հոս, ինչո՞ւ. ո՞ւր է իմ եղբայրս Կարօն. (փաշան վերջիշումով կը ցնցուի) ինչո՞ւ կը թողուք որ այս շուները, այս լիտինները համարձակին իմ պատուոյս հետ խաղալու: Պօսէ (ձեռքը դէպի փաշան). ինչո՞ւ այս գազանը մնայ անպատիժ (փաշան կը բարկանայ. դէմքը կը ծրամբրկէ). ո՞ւր է իմ Կարօն, ինչո՞ւ վրէ՛ժ, վրէ՛ժ պոռալով չազատեր զիս այս դժոխքէն: (Կուլայ հեկեկալով. Տէր Շղայ լուռ կը նայի Սօսէին) :

ՓԱՇԱ. — (Խնդալով) Վայ սա ապուշ աղջկան նայեցէք. քեզի ո՞վ կրնայ տոնել իմ ձեռքէս, ո՞վ կրնայ յանդգնիլ այս շէնքէն ներս մտնելու. և ի՞նչ բռնէ է հայու պատիւ: Ո՞ւր է ձեր պատիւը. (աղջիկը լուռ կը նայի փաշային) :

ՏԻՐ ՇՂԱՅ. — Հոս նայէ, ճիւղ, հայ աղջկան պատիւը սուրբ է ու նուիրական իսկ այս շէնք ալ քեզի համար պիտի ըլլայ գերեզմա՛ն:

ՓԱՇԱ. — (Կատաղեմով) Սո՛ւս, թշուառակա՛ն, սուս, լռէ, եթէ ոչ հիմալ... (աղջկան նայելով կը խնդայ, ապա իր մարդոց) հայտէ՛, գացէ՛ք վաղը ձեզի կուտամ այս գեղուհին: Դեհ, գնացէք քանդելու, բռնարարելու, վառելու և վերջապէս բրէք ամէն ինչ որ կը ցանկանաք և ինչ որ հայունն է:

ՕՍՄԱՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ. — (Միաձայն) Ծնորհակալ ենք, երախտապարտ ենք, փաշա: (Կերթան կարգաւ) :

ՓԱՇԱ. — (Դառնալով Սօսէի) Ո՛վ հայուհի, ո՞վ գեղուհի, հրաշալիքներու հրաշալին. ի՞նչ կրես. գեռ պիտի յամառի՞ս (աղջիկ լուռ) խօսէ, ի՞նչ պիտի ըլլայ պատասխանդ... (աղաչական) :

(Տէր Շղայ աչքի տակէն կը նայի Սօսէին, կարծես ըսելու համար թէ մօտ է վրէժի ժամը) :

ՍՕՍԻ (Անպիտի ու բարձր ձայնով) Պիտի ըլլայ դարձեալ «ՈՉ» :

ՏԻՐ ՇՂԱՅ. — (Ընդմիջելով փաշան) Այո, այո, մի շատ խոշոր ՈՉ մը, գազան Ալի-էնվէր փաշա:

ՓԱՇԱ. — (Տէրտէրին) Դուն սուս եղիր, չար, գործ աւրող սատանա: Բայց աղջիկս, Սօսէ, պէտք է հառկնաս ու համոզուիս որ, ուրիշ ճար չկայ. ուզես չուզես... Արդ՝ լաւ է որ... այս տէրտէրն ալ թող տեսնէ. ի՞նչ կրես (խնդրական) :

ՏԻՐ ՇՂԱՅ. — (Դէպի վեր) Ի՞նչ սոսկալի, ի՞նչ վայրագ կիրք...: Փայլակ, կայծակ, հուր, երկաթ, ո՞ւր էք, ո՞ր ամպերուն մէջ կը պահուիք: Վառեցէք, որոտացէք, և ձեր բոցեղէն լեզուներով մոխիր դարձուցէք այս դժոխքը...:

ՓԱՇԱ. — (Տէրտէրին) Վայ ցնդած, վայ. կեւրաղէ՛ս: (Աղջկան) Տես, այս մարդը իր խեղբը կորնցուց, կայծակ, վայրակ պոռալով: (Ապառնական) Ծուռ բսէ, այո՞ կամ ո՛չ:

ՍՕՍԻ. — (Թախծոտ) Ոչ, ոչ, յոյսդ կտրէ քանի ողջ եմ, քանի կը շնչեմ. ստոր, գարշելի մարդ, ի՞նչ վատութիւն է այս, ի՞նչ տմարդական աւարք...:

ՓԱՇԱ. — (Կը ջանայ աւելի իրեն մօտեցնելու) Բայց ալ համբերութիւնս հասաւ, աղջիկ, (տէրտէրը կը հեայ, աղջիկը կը հեկեկայ լալով) Ծուռ, չուս եկուր մօտեցիր. (մաղերէն կը քաշէ)

(Այս բոլորէն ներս կը խուժեն ձախ դռնէն Կարօ՝ աւորձանակը ձեռքը, իսկ աջ կողմէն Վահան, փաշան կը ցատկէ ոտքի, կուգէ տոնել պատի վրայէն իր սուրբ: Կարօ անմիջապէս կը մօտենայ Սօսէի) :

ՎԱՀԱՆ. — (Ահազնաձայն) Ծուն, գազան, ո՞ւր

սուրդ առնելու համար ուչ ես, չատ ուչ: Ձեռքերդ վեր. (Կարօ կաշխատի տէրտէրի ձեռքերը քակել. փաշան թէև անդր կանսաստէ և կուզէ առնել սուրը):

ՎԱՀԱՆ. — (Աւելի ցած զգուշացնելով) Գարշելի մարդ, արխնարրու թիւրք, չուտ ձեռքերդ վեր. (կապառնայ ատրճանակով):

ՓԱՇԱ. — (Ակոսները իրար զարնելով, սակայն յուսահատ ձեռքերը կը վերցունէ). Ա՛խ, ախ, ի՞նչպէս հասկցաք որ մինակ էի:

ՎԱՀԱՆ. — (Կարօին) Կարօ, բեր այդ կապովը կապէ այս շունը. (կը կապէ. Տէր Շղայ և Սօսէ իրարու քով կանդնած):

ԿԱՐՕ. — Վահան, այս անգամ ու անկրօն դահի բերանն ալ պէտք է կապել, որ չկրնայ աղմուկ հանել. (կը կապէ թաշկինակով մը):

ՎԱՀԱՆ. — Էյ, ընկեր, առանց բոպէ մը խօկ կորսնցնելու, աճապարեցէք հեռանալու այս տեղէն, քանի դեռ լուսարաց չէ, քանի իր մարդիկը բան մը չեն դիտեր:

ԿԱՐՕ. — Այո, պէտք է աճապարել քանի որ թուով քիչ ենք...:

ՎԱՀԱՆ. — Ուրեմն դուրս, դէպի անտառ, ուր մեզ կսպասեն...:

— Տէր ՇղԱՅ. — Ձաւակներս, ինչո՞ւ այսպէս:

ՎԱՀԱՆ. — Ի՞նչ կայ որ, Տէր հայր (զարմացական):

Տէր ՇղԱՅ. — (Բարկացող) Այս չէնքը, այս դժոխքը պէտք է վառել, պէտք է մոխիրի վերածել...:

ԿԱՐՕ. — (Ժպտալով) Էյ, Տէր հայր, կզգամ թէ ի՞նչ ըսել կուզես. այո կըմբռնեմ թէ արդարացի էք, բայց...:

Տէր ՇղԱՅ. — (Ընդհատելով) Բայց մայց չի կայ, զաւակս. յիշէ այս դադանի ըրածները. մըտարեքէ այս շանը ոճիրները. կողոպտեց, բռնաբարեց, սպաննեց և յետոյ հայ ազգը մոխիրի վերայ նստեցուց:

ՍՕՍԷ. — Այո, վրէ՛ժ, փոխ-վրէ՛ժ կը պահանջեմ նաեւ ես:

ՎԱՀԱՆ. — (Հաւանելով) Այո, պէտք է հատուցանել...:

ՍՕՍԷ. — Հիմակ, հիմակ ես կը լուծեմ իմ վըրէժս (կը հաւաքէ թուղթեր, կը լեցնէ մի անկիւն, սենեակի մէջ, և կը վառէ. փաշան խոժոռ խոժոռ կը նայի Սօսէին):

ՎԱՀԱՆ. — (Փաշային օձիքէն բռնած) Օ՛հ, դո՛ւրս, դո՛ւրս անգամ մըն ալ դիտէ քու «չքեղ» ապարանքդ: Լաց ու կոծի կարգը այժմ քուկդ է: Բայց մի մոռնար որ մեր բրածը քու գործած ու՜՜ ճիրներուդ փոխհատուցումն է. տես, կը մխա՛յ այժմ քու փառաւոր դժոխքդ ալ... (կը հեռանան):

Վարպետը

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Դ.

(Բեմը կը ներկայացնէ լեռնային մի տեսա-
րան, հարուստ ծառերով. 4—5 վրէժի ուխտաւոր-
ներ (երիտասարդներ) նստած զէնքերով կզրա-
զին, մէկ հոգի կանգնած իրր պահակ, ձախ կող-
մէն: Կէս գիշերը անց է:)

Տեսիլ Ա.

(Ներս կը մտնէ Միհր զանգաղ քայլերով կը
բարեւէ:)

Միհր. — (Պահակի) Դեռ լուր մը չեկա՞ւ...

ՊԱՀԱԿ. — Ոչ մէկ լուր տակաւին, ընկեր:

Միհր. — (Նստած ներուն) Էյ, եղբայրներ, մեր
մեծ ու գիտուն աշուղը ըսած է «Վա՛յ յաղթուա-
ծին, վա՛յ անգորին, իսկ փա՛ռք կուտի զաշտին
վրայ մեռնողին, յարգա՛նք վրէժով մեռնողին.
ու եթէ մենք ողջերս չենք ուզեր որ աշխարհ մե-
զի վայեր տայ, պէտք է ուրեմն որ սրբազան վր-
րէժխնդրութեամբ լեցուինք ու մեզ կտակուած
գործին մէջ չթերաննք: Ա՛խ, ցաւի ու դուրսմի
հեղինութիւնն է այս, ու փոթորիկի այս զարհու-
րելի համերգին մէջ անլուր մորթոտում ու լլկում:
Ո՞վ ենթարկեց մեր ցեղը այս սև ճակատագրին:
Այո, զարեր շարունակ կողոպտեցին, բռնաբա-
րեցին, փառեցին, բայց մեր ժողովուրդին մեծ
մասը լսեց, տարաւ այս բոլորը անձայն ու ան-
չըչուկ, ինչո՞ւ. միթէ մենք մարդեր չէինք. մի-
թէ՞ մենք ապրելու համար ծնուած չէինք, միթէ՞

մենք կամքի ու բանականութեան, ինչքի ու պատ-
ուի տէրեր չէինք. (խոկալով) Է՛յ, բայց լաւ է
որ այս «միթէ»ներու պատասխանը տանք այժմ:
Այդ դառն է ո՛ւր դաժան: Սակայն մեզի համար
ալ «ապրիլը յանցանք է», մեզի համար միայն
մեռնիլ կայ — բայց մեռցնելով:

ՆՍՏԱԾՆԵՐ. — Վրէժ մեր անպատուած կոյսերի,
վրէժ մեր անմեղ նահատակների, վրէժ, վրէժ:
(Վայրկեան մը լուռ:)

Միհր. — (Մտածկոտ) Բայց ինչո՞ւ աշխարհ ու-
չացան Կարօն ու Վահան, միթէ չի յաջողեցա՞ն,
արդեօք ձերբակալուեցա՞ն:

ԸՆԿԵՐ ՄԸ. — Լաւ չըլլա՞ր արդեօք, երբ մենք
երկու ընկերներ գնանք ստուգելու թէ ի՞նչ եղան
կամ ո՞ւր մնացին:

Միհր. — Սակայն, անոնք չուղեցին, և պատ-
ուիրեցին մեզ որ իրենց սեւ կերպով չընկերա-
նանք, հակառակ իմ պնդումիս: Վահան դոռաց
երեսին. «Թող իմ երակներուս կարմիր արիւնը
հոսի փաշայի տան մէջ մեր գոհերու արգար
սուրբ վրէժի համար» ու հեռացան. թող աչքս
ըլլայ, ընկերներ, դուք չէ՞ք գիտեր որ մէկ հայ
քաջը հերիք է տաւ վախկոտ թիւրք զինուորներու:

ՊԱՀԱԿ. — (Աճապարանօք) Այս կողմէն ձայներ
առի. մարդու կերպարանքով բաներ նշմարեցի:

Միհր. — Ոտքի՛, ընկերներ, (կելլեն ոտքի).
դուք երկուքդ յառաջացէ՛ք գէպի այդ նշմարուած
կողմը, իսկ դուք ինձի հետեւեցէ՛ք, բայց մինչև
որ անոնց ո՞վ ըլլալը չորոշէք, հրացան չպարպէք:
(Կելլեն դուրս:)

Երկու բոպէ վերջ ներս կը մտնէ Միհր. ապա
Վահան փաշայի օձիքէն բռնած, յետոյ Կարօ,
Սոսէ, Տէր Շղայ, կարգաւ:

ՎԱՀԱՆ. — (Փաշային) էյ, արիւնածարաւ տըզ-
րուկ: Ի՞նչ էր այս ժողովուրդին մեղքը, որ չար-
չարեցիք, որ չարան չարան անօթի ու բողիկ
քշեցիք դէպի անծայր ու անվերջ անապատներու
խորքերը. դուք չի մեղքացա՞ք. դուք խղճի խայթ
խակ չունեցա՞ք, ի տես այն ահաւոր տեսարանին,
ի տես այն զարհուրելի տուամին — երբ մայրը իր
սրտակաւորը կորսնցուց, երբ զաւակը աղաղակեց
«անդուժ մայր, պուտ մը ջուր, կտոր մը հաց»,
երբ հայ կոյսը պաղատեց, անձնասպանութեան
դիմեց որ իր պատիւը անբիծ մնայ. և վերջապէս
դուք խեղադարուած էիք, որ դրախտի նման եր-
կիր մը դժոխքի վերածեցիք ու հոյակապ դպրոց-
ները, եկեղեցիները մոխիր դարձուցիք: էյ, խո-
սէ, պատասխան տուր. ինչո՞ւ համար այս աղջիկը
կը տանջէիր: (Ներկաներ լուռ կը նային Վա-
հանին:)

ՓԱՇԱ. — Ես մեղաւոր չեմ, որովհետեւ՝

ՎԱՀԱՆ. — (Ցասկոտ) Որովհետեւ ի՞նչ...

ՓԱՇԱ. — (Վախով) Որովհետեւ ես վերէն եկած
հրամանները դործադրեցի, ուրիշ ոչինչ. թէն չէի
ցանկանար...

ՎԱՀԱՆ. — Բայց դադան, դուն արդարանալու
ոչինչ ունիս. դուք մեղսակից էք հաւասարապէս,
քանի որ վայրագ կերպով դործադրեցիք:

ԿԱՐՕ. — Բայց դուն, դուն չէի՞ր, որ այս անմեղ
ու մանկամարդ քոյրս (ցոյց կուտայ) քու դժոխ-
քիդ մէջ պահեցիր. դուն չէի՞ր զիս բանտ նետողը:

ՏԷՐ ՇՂԱՅ. — (Ընդմիջելով) Զաւակս, Վահան,
(կը մօտենայ) Թող որ այս շանը մօրուքը մէկիկ
մէկիկ համբմ, այնպէս՝ ինչպէս որ ըրաւ ան
ինծի. (փետուելով) մէկ, երկուք, երեք, չորս. ալ

կը բաւէ՞, դուն ըսէ, դադան փաշա, կը բաւէ՞...

ՓԱՇԱ. — Ախ, դուք ի՞նչ անխիղճ մարդիկ էք
եղեր...:

ՏԷՐ ՇՂԱՅ. — Այս քու ըրածիդ մէկ չորրորդն
ալ չէ, դադան:

ՎԱՀԱՆ. — Իհ, ընկերներ, այս շունը պէտք է
սպաննել, վերցնել:

ՍՕՍԷ. — Այո, այո, ոչ թէ սպաննել՝ ալ խա-
ջել, ԽԱՋԵԼ:

ՏԷՐ ՇՂԱՅ. — Ոչ ոչ, զաւակներս, կը խաչուն
միայն անոնք որոնք առանց մեղք դործելու առանց
յանցանք մը ունենալու կը դատապարտուին. օ-
րինակ՝ Քրիստոս. այս ոճիրներու մէջ կորսուած
շունը արժանի չէ խաչին վրայ մեռնելու...

ԿԱՐՕ. — Պէտք է հրացանադարի ընել:

ՍՕՍԷ. — (Աղաչական) Խնդրեմ, թողէք, թողէք
որ ես իմ պատուոյս վրէժը լուծեմ, որպէսզի գէթ
սօսանդով սրախ կսկիծը անցնի:

ՎԱՀԱՆ. — Առ ուրեմն (ատրճանակը կուտայ)
սա Աստուածատուր պարզեւ ու սատկեցուր աս
շունը:

ՍՕՍԷ. — (Կանոնէ ատրճանակը համբուրելով)
Ով պահպան հրեշտակ, դուն ես, դուն միայն ա-
մենահօրը...

ԿԱՐՕ. — (Փաշան կը կանգնեցնէ քիչ մը դէպի
աջ) Ահա, Սօսէս, լուծէ վրէժդ, սատկեցնելով
այս լիւին:

ՍՕՍԷ. — (Ներկու զնդակ կարճակէ, գետին կը
փռուի փաշան) Օ՛խ, այդպէս, այդպէս սատկէ,
չո՛ւն...:

ՎԱՀԱՆ. — Ընկերներ, վերցուցէք այս շանը, և
չի թողէք. թող դադաններու կերակուր ըլլայ:

(Դուրս կը հանեն երկու երեք ընկերներով:)

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — (Կողմեր նայելով) էհ, դաւակ-
ներս, նստինք քիչ մը որ ազատ շունչ մը քաշենք
այս տեղ: Նստեցէք: (Կը նստին կարգաւ):

ՎԱՀԱՆ. — Բայց պէտք է երկու պահակներ
կարգել հսկելու անակնկալներու դէմ. (կը կար-
դէ երկու պահակներ ձախ և աջ կողմեր):

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — Ահա այսպէս. այլևս հերիք է
որքան կոտորուեցանք, առանց կոտորելու. ալ
հերիք է որքան ոչխարի պէս մեր վիզերը ցոյց
տուինք մեր դահիճներուն. ալ հերիք է որքան զե-
տեր հայու զիակներով պարարտացան ու հովիտ-
ներ հայու արիւնով ոռոգուեցան. ալ հերիք է որ-
քան բազկատարած ազօթեցինք անտեսանելի ոյ-
ժին. այո, ժամանակ է որ արթննանք հիմա իրը
հայ ցեղի արի դաւակները արժանի յաջորդներ
ըլլալով՝ Վարդաններուն, Հայկերուն, Համա-
դասներուն: Արդ մեր սուրբ իր պատեանէն մեր-
կացուցած թող արեւի ճառագայթներուն տակ չող-
ջողայ, և մենք դառնանք հոն, ուսկից մեր հատու-
կուոր սիրելիները վրէժ կազազակեն:

ՎԱՀԱՆ. — Արո, Տէր հայր, դարեր՝ չարունակ
դրուի ծոցերէնք, դարեր չարունակ աղբակներէնք ու
անհասնում ազօթքներ մը մեղեցինք, բայց նորէն
ջարդեցին: Իսկ մեր վրայ հսկող Աստուածը,
կարծես մեր անդատում ազօթքներուն պատու-
թանկը բռնելով, «զեւ քիչ զոհեր տուիք»...:

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — Այո, դաւակ, ևս ալ ժամանակ
մը կը սիրէի քարոզել որ միայն սոլօթներ, բայց
հիմա կը սիրեմ քարոզել որ միայն զինուոր ան-
հրաժեշտ է իսկ վրէժ լուծել մեր սեպուհ պարտու-
կանութիւնը:

Կարօ. — Այո, ճիշդ է, որ այժմ թողունք անց-
եալը ու դորձենք ներկային մէջ լուծելու համար
մեր հազարաւոր հողահատորներու սրբազան վը-
րէժը:

(Ձախ կողմի պահակը տեսարան գալով:) Ըն-
կերներ՝ այս կողմ գտնուող ձորին մէջ բազմաթիւ
մարդիկ կան ու դէպի մեզ կուգան: Զինուած են:

ՎԱՀԱՆ. — (Ոտքի) Լաւ, մի յուզուիք. պազա-
րին կերպով սաքի ելէք: (Կելլեն սաքի): էհ, ըն-
կերներս, այս վճռական լուսէն է. մենք օրհասա-
կան վիճակի մը մէջ կը գտնուինք: Տեսնեմ զձեզ.
կատարեալ պաշարիւնութեամբ մը գրաւենք մեր
յայտնի զերքերը, կոտելու համար մինչև մեր
վերջին շունչը: Օն շտապեցէք ձեր զինքերը. օն
դէպի կոխ, դէպի վրէժ:

ԲՈՒՈՐԸ ՄԻԱԶՍՅՆ. — Օն, դէպի կոխ, դէպի
վրէժ...:

ՎԱՀԱՆ. — Իսկ դուք Տէր հայր, մեզի հետե-
ցէք, ձեր սուրբ խաչը բռնած, (դառնալով Կա-
րօին) Սօսէն ի՞նչ պիտի ընէ:

ՍՕՍԷ. — (Միջամտելով) Ես ձեզի պիտի ընկե-
րանամ, տուէք ինծի ալ հրացան մը. միթէ ևս
հողի ու սիրտ չունի՞մ. միթէ՞ ևս վրէժ չունի՞մ.
ձեզի հետ եմ դէպի կոխ ու դէպի մահ...:

ԿԱՐՕ. — Առ այս տորճանակը, (կառնէ) ու և-
կուր մեզի հետ կատարելու քու զիւցապնուհի
պարտականութիւնդ:

ՎԱՀԱՆ. — Օն, դէպի կոխ, իմ վրէժի եղբայր-
ներս:

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — (Ծոցէն կը հանէ խաչը) Դէպի
յառաջ, դէպի վրէժ, սուրբ խաչը օգնական ձեզ,
զաւակներս:

ՎԱՀԱՆ. — Օհ: (Էն առաջ դուրս կելլէ Վահան,
յետոյ աէրաէր և կարգաւ, էն վերջ կը մնան
Սօսէ և Կարօ:)

ԿԱՐՕ. — Քոյր, կապէ վէրքերս, երբ վիրաւոր-
ուիմ, թաղէ զիս երբ զարնուիմ, բայց մի լար, մի
սգար, այլ հպարտացիր որ պատուաւոր կերպով
կը մեռնիմ. քու վրէժդ լուծելէ վերջ պիտի
մեռնիմ:

ՍՕՍԷ. — (Երեսին նայելով) Քեզի հետ հիմակ,
քեզի հետ մինչև վերջ: (Խօսելով կելլեն դուրս.
տեսարանը կը մնայ պարապ Երկու-երեք րոպէ:
Յետոյ ներս կը մտնէ Վահան. միւսները ներս կը
բերեն երկու սպանուածներ՝ Կարօ և Միհր. Սօսէ
գլխիկոր կանգնած է Կարօի դիակին մօտ. կանգնած
են նաև Տէր Շղայ և ընկերներ. լուռ...)

ՎԱՀԱՆ. — (Տխուր դէմքով) Երկու վրիժառու
հոգիներ աղատութեան ճանապարհին վրայ ու վը-
րէժի զգացումի մէջ վերջնականապէս ինկան.
(լուռ) ողջոյն ձեր անշնչացած պաշտելի մարմին-
ներուն, երկին սաւառնող դիւցազնական հոգի-
ներուն. այո, դուք վերջնականապէս բաժնուեցաք
մեզմէն, բայց ձեր խնկելի յիշատակները մեր ամե-
նուս սրտերի մէջ վառ պիտի մնան: (Սօսէ նստե-
լով Կարօի գլխի մօտ կուլայ) Երանի, բիւր երա-
նի այն մայրերուն, որոնք ձեզ նման հերոսներ են
դիւցուցեր. երանի, հազար երանի որ տառապան-
քի այս ամբաղժարիտ օրերուն համար ձեզ նման
քաջեր են հասցուցեր: Թէև դուք ցաւով ծնաք,

ու տառապանքով մեռաք, դիտեմ սաղայն որ ձեր
վրիժարորբ աչքերը փակելէ առաջ տեսաք հայ-
րենի աւերակներու միացող ծուխը, նախճիրներու
սոսկալին, ու լսեցիք այն յուսահատ հառաչներն
վշտի ներքև կքած հազարաւոր դժբախտ էակնե-
րը. բայց դուք հանգիստ եղէք, ձեր հողաթմբերի
տակ, որովհետև ձեր աչքերով տեսաք նաև հազա-
րաւոր արիւնարբու թիւրքերու դիակները. ձեր
ձեռքերով սպաննեցիք Ալի էնվէր փաշան... հան-
գիստ քնեցէք, մենք վրէժի ուխտաւորներս, կուխ-
տենք ձեր պակասը լրացնելու. հանգիստ... (աչ-
քեր կը սրբէ):

ՏէՐ ՇՂԱՅ. — (Խաչը վերցնելով) Ով նահատակ
հերոսներ. Աստուած թող զրկէ իր բիւրաւոր հը-
րեշտակները ձեր հոգիների գիմաւորելու: Ո՞վ
հայ քաջեր, ննջեցէք հանգիստ, որովհետև դեռ
կան ձեզ նման վրէժի ուխտաւորներ որոնք հէնց
այստեղ իրենց գլուխներ ծռած, կուխտեն լուծել
նաև ձեր վրէժը: (Սօսէի) Իսկ դուն, մի լար,
աղջիկս, ան-երջանիկ չապրեցաւ, բայց փառաւոր
մահով մը մեռաւ:

(Ներկաներ գլխարաց կը դիտեն մարմինները
թրջած աչքերով:)

ՍՕՍԷ. — (Րոպէ մը լուռ, յետոյ ոտքի կանգնած
ուժգին ձայնով մը)
«Այստեղ ինկաւ, աղատութեան ճամբուն վրայ,
Խոցը կուրծքին, գէնքը ափին, այս տեղ ինկաւ
յոյզնած...»

Ժպտէ, ժպտէ, ով եղբայր,

Մեծ, ինչպէս մեծ է խաւարումն արևու

Սուրբ նշխարին նրման բեկուող զեհ ժպտէ .
 Ժամ է որ քաջ հայ մարտիկներն ալ ժըպտին
 Զի մենք իրենց և քու վրէժիդ ի խընդիր
 Մենք ռազմիկ ուժ գիտակից .
 Թարմ բողբոջներ չլթաներու գերիներ
 Ապստամբած՝ որոնց ճակատին տակ այսօր
 Իրրե բոց պորտն ապագային ղետեղեց
 Աստուած իր աստղը փրկիչ .
 Մենք ընտրուածներ, պաշտուածներ
 Գաղափարէն նոր և լայն
 Մենք, Ժողովուրդ, պըղընձակերտ Աստուածներ
 Բաֆֆիներու, Քրիստափորի, մենք զինուած
 Հրացաններով, բահերով
 Եւ մուրճերով, հաւատքով,
 Դիւիդ առջի, կուռ մոլուցքով մը սեցած
 Ահաւասիկ վեհ, ոտքի, ոտքի կեցեր ենք :
 Եւ կերպնունք քեզ ընկեր կերպնունք որ այսօր
 Մինչ հազար աստղերու չափ պիտ' ըլլանք,
 Վաղը, այո, երբ մենք՝ իրրե կարմիր փունջ՝
 Շիրմիդ ոտքին մէկ ցիցի վրայ նիզակենք,
 Գլուխը կնովէրին կամ թալէաթին — բռնութիւնն
 Մեր որդիներն յաղթ, զըւարթ,

Պիտի սնարիդ զընեն վարդի պսակը ծանր,
 ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ,
 Կերպնունք ընկեր, կերպնունք ձեզ :
 (Ու կը խոնարհեցնէ գլուխը աչքերը սրբելով :)
 Միւսներն ալ աջ ձեռքներին վեր միաձայն՝
 «Կերպնունք, այո, կերպնունք, ձեր վրէժը լու-
 ծելու, վրէժը, վրէժը :» (Կրկնունթիւն)
 Մինչ վարադոյրը զանդապ կիջնէ :

(Վ Լ Ը Զ)

Handwritten text at the top of the left page, appearing to be a title or header.

Handwritten text line below the title.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

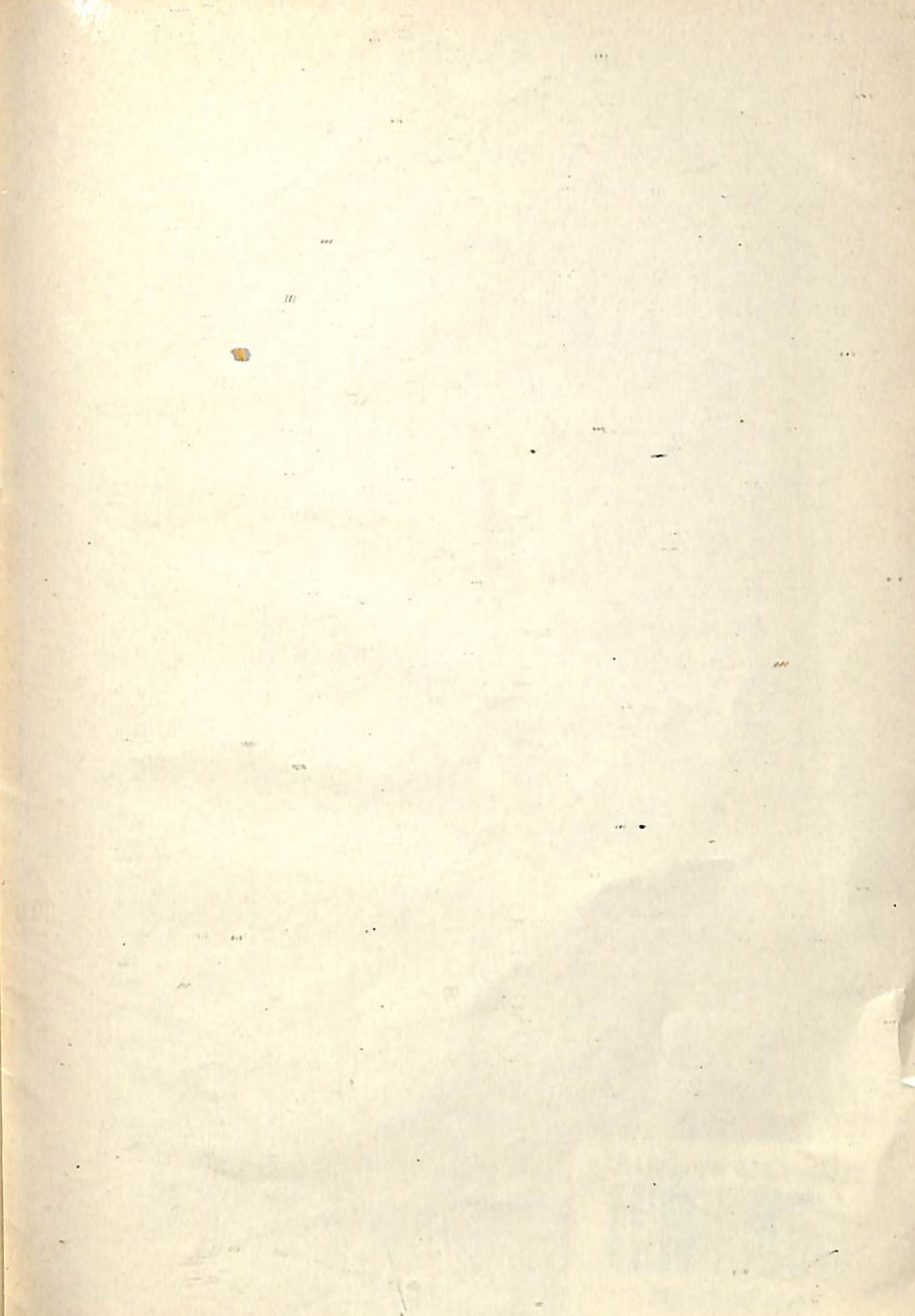
Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line.

Handwritten text line at the bottom of the left page.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0326793

23750